

ASTERISK

DPU
AARHUS UNIVERSITET

DEN
PÆDAGOGISKE
OMSORGS-
OPGAVE

OMSORG PÅ ARBEJDE

OMSORGSROBOTTER
Teknologi kan ikke erstatte
varme hænder

LITTERATURLÆSNING
Bøger åbner for
medmenneskelig læring

SKOLEVÆGRING
Hjælper det at straffe
familien?

OMSORGEN ER DØD, OMSORGEN LÆNGE LEVE

I begejstringen over den nye dagtilbudslovs kompromis mellem leg og læring gjorde vi i 2018 legen og den legende læring til det grundlæggende for dagtilbuddene. Men måske glemte vi at anerkende omsorgsopgaven, som pædagoger af gode grunde stadig har som hovedidentitet og -aktivitet.

Af CLAUS HOLM,
instituttleder, DPU, Aarhus Universitet

Kai på tre år er et menneske, og alle mennesker er sårbare, altså må Kai være sårbar – og have brug for hjælp i bestemte situationer.

Formuleringen er inspireret af Lev Tolstøjs lille roman *Ivan Iljitjs død*, hvor Ivan Iljitj ligger for døden. Selvom han med sin fornuft godt forstår, at almindelige mennesker skal dø, forstår han ikke helt, at det overgår ham. Men han må sande, at også han – ligesom det lille barn – har brug for omsorg. Hans tjener Gerasim hjælper ham med selv så intime ting som afføring. Og Gerasim gør også denne mindre behagelige del af sit arbejde godt. Fordi han er Ivans tjener, men også fordi han er en eksistentielt nærværende tjener med sans for at hjælpe og lindre menneskelig afmagt. Og Ivan Iljitj må ikke uden en vis skam indrømme, at han længes efter at blive kærttegnet og trøstet som et barn.

I de danske dagtilbud skal pædagoger også have en udviklet sans for at hjælpe og give omsorg. De hjælper børn med alt fra trøst, mad, søvn, opmuntring og tryk til lort i bleen. Det er basal omsorg for barnets primære behov.

Spørgsmålet er, om vi i tilstrækkeligt omfang anerkender denne basale omsorg, som måske er en helt afgørende forudsætning for dagtilbuddenes rolle som et legende lærings- og udviklingsmiljø. I hvert fald lyder beskeden til pædagoger anno 2019, at de især skal sørge for, at børn gennem leg udvikler sig og lærer. Ikke mindst for at blive skoleparate.

Man kan måske i virkeligheden tale om to typer af omsorg. Den ene type orienterer sig mod udvikling af barnet gennem leg og læring, den anden type mod at hjælpe barnet i sårbare situationer – basal omsorg – varetaget af professionelt kærlige pædagoger. Problemet er, at den basale omsorg er kommet under pres i optagetheden af omsorgen for at realisere barnets udviklingskapacitet gennem legende læring. Det er et problem af to årsager.

Det er et problem, fordi det giver et skævt billede af, hvad der faktisk foregår i danske dagtilbud – basal omsorg er en bærende og vigtig del af det pædagogiske arbejde. Og det er et problem, fordi omsorgen for barnets fysiske og følelsesmæssige behov ikke alene er udtryk for basal menneskekærlighed og afgørende for barnets dannelse som socialt individ, men også en forudsætning for barnets videre muligheder for udvikling i bred betydning. I den forstand bliver denne basale omsorg også en forudsætning for, at barnet er parat til at lære.

Problemet ses både i ændringerne i lovgrundlaget for dagtilbuddene og i erfaringerne fra pædagogernes praksis. Lovgrundlaget først. I maj 2018 vedtog alle Folketingets partier minus Enhedslisten Lov om ændring af dagtilbudsloven.

I paragraf 7, stk. 1 står, at 'dagtilbud skal fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem trygge og pædagogiske læringsmiljøer, hvor legen er grundlæggende, og hvor der tages udgangspunkt i et børneperspektiv.'

Dernæst – i paragraf 7, stk. 2 – står, at dagtilbud 'i samarbejde med forældre skal

give børn omsorg og understøtte det enkelte barns trivsel, læring, udvikling og dannelse og bidrage til, at børn får en god og tryk opvækst.'

Begejstringen – også min egen – for den nye lov var stor. Endelig var et kompromis mellem leg og læring fundet. Men i dag må vi give det en eftertanke. Situationen er jo, at dagtilbudsloven udnævner legen og den legende læring, ikke omsorgen, som det grundlæggende. Og spørgsmålet er, om omsorgen har fået for lille en plads. Noget tyder på det. I hvert fald ser det ud til, at der er uoverensstemmelse mellem praksis og lov.

Ser vi på forskningen i de danske dagtilbud, så tyder resultaterne på, at pædagogerne godt ved, at balancen mellem omsorgsmiljø og legende læringsmiljø har flyttet sig til fordel for sidstnævnte. Men det er samtidig klart, at pædagogerne identificerer sig med at være professionelle omsorgsgivere. Det er senest dokumenteret i rapporten *Virkningsfuldt pædagogisk arbejde i dagtilbud* (skrevet af professor Charlotte Ringsmose og lektor Lone Svinth). Personalet i de 20 dagtilbud, som indgik i undersøgelsen, var ikke optaget af læring og af at gøre børn skoleparate. De var primært optaget af omsorg, nærvær og tryk. Altså af at varetage omsorgsopgaver, der tog tid fra det 'rigtige' pædagogiske arbejde med læreplaner, sprogstimulering og aktiviteter med fokus på børns læring og sociale udvikling.

Mere generelt ser vi blandt pædagoger og dagtilbudsforskere en tendens til at efterlyse og formulere et professionelt omsorgssprog. Det gør de ud fra en anerkendelse af, at omsorg – på linje med legen – er grundlæggende for børns fysiske og følelsesmæssige trivsel. Budskabet er, at udviklings- og læringsbegrebet ikke kan stå alene. Det kan ikke undvære omsorgsbegrebet, når det fx gælder de mindste børns behov.

Dagtilbud er – og bør være – såvel et omsorgs- som et legende læringsmiljø. Professionelt kærlige pædagoger er eksperter i at drage omsorg for begge dele.

Redaktion

Claus Holm (ansvarshavende redaktør)
Mathilde Weirsøe (redaktør)
Maj Juni
Lisbeth Hartmann
Ib Jensen (bogredaktør)

Redaktionskomité

Carsten Fogh Nielsen
Carsten Henriksen
Dorte Kousholt
Helene Gad Ratner
Helle Rørbech
Jon Dag Rasmussen
Ulf Dalvad Berthelsen

Skribenter

Carsten Henriksen
Eva Holm Frydensberg
Maj Juni
Mathilde Weirsøe
Signe Tonsberg

Korrektur

Kirsten Kovacs

Design: Hiske Jessen

Layout: Toke Bjørneboe

Illustration og forside:
Morten Voigt

Kontakt redaktionen

E-mail: asterisk@dpu.dk
Telefon: 87151745

Redaktionens adresse

DPU – Danmarks institut for
Pædagogik og Uddannelse
Aarhus Universitet
Tuborgvej 164
2400 København NV

Abonnement

Abonnementet er gratis og
kan bestilles på dpu.au.dk/
asterisk

Tryk: Scanprint A/S

ISSN nr: 1601-5754

Oplag: 11.000

Asterisk er et magasin for
aktuel uddannelsesforskning.
Asterisk udkommer
fire gange årligt og er udgivet
af DPU – Danmarks institut for
Pædagogik og Uddannelse,
Aarhus Universitet. Artikler
eller illustrationer må ikke
eftertrykkes uden tilladelse.

S. 4-9

ANSVAR FOR EGEN OMSORG

Den omsorg, vi drager for os selv og hinanden, ser vi normalt som noget positivt. Men ifølge to professorer, som Asterisk har talt med, kan omsorg også være både omklamrende, ulighedsskabende og et redskab til at sikre, at borgerne forbliver arbejdsduelige.

S. 10-12

EN PROFESSIONEL KRAMMER

Pædagoger skal ikke elske børn; de skal udøve professionel omsorg. Men er det en medfødt personlig egenskab, eller kan man lære at være professionelt omsorgsfuld?

S. 14-16

HAR DU MÆRKET DIG SELV I DAG?

Som pædagog skal du ikke kun drage omsorg for børnene, men også for dig selv. Med enkle teknikker kan pædagoger træne deres egenomsorg. Det hjælper dem til at navigere i en presset hverdag, uden at de mister grebet om sig selv.

S. 18-19

OMSORG OG KONFLIKT GÅR HÅND I HÅND

Hverdagen i børnefamilier er sjældent præget af ren harmoni. Alligevel holder mange forældre fast i et konfliktfrit omsorgsideal. Men konflikter er en naturlig del af det at drage omsorg.

S. 20-22

SKA' SELV KA' SELV ER DET NYE MANTRA I ÆLDREPLEJEN

Rehabiliteringsforløb er blevet et vigtigt element i ældreplejen. En del ældre er glade for at blive mere selvhjulpne, men det er langt fra løsningen for alle.

S. 23-25

ROBOTTER KOMMER TIL KORT I OMSORGSARBEJDE

Robotter bliver brugt til at modarbejde ensomhed og demens. De skal erstatte den menneskelige relation i omsorgsarbejdet. Men robotterne kan ikke gøre det ud for mennesker, argumenterer to forskere, der er skeptiske over for den øgede brug af sociale robotter i ældreplejen.

S. 28-30

FØLELSERNES ØVEPLADS

Gennem litteraturen får vi mulighed for at indleve os i andre mennesker – men det sker ikke af sig selv, blot vi åbner en bog. Asterisk har spurgt to litteraturforskere, hvorfor og hvordan litteratur kan åbne for medmenneskelig læring.

S. 32-33 SPOT PÅ NY FORSKNING

KONSENSUSIDEAL I DAGTILBUD SENDER FORÆLDRE PÅ OVERARBEJDE

Et nyt forskningsprojekt sætter fokus på samarbejdet mellem pædagoger og forældre og på det konsensusideal, som begge parter efterstræber. Men idealet bliver udfordret i de situationer, hvor børn har behov for ekstra støtte.

S. 34-35 KOMMENTAR

NÅR DET GØR ONDT AT GÅ I SKOLE

Hvad er det mon for en forskning, der ligger til grund for beslutningen om at straffe familierne økonomisk, når børn har langvarige problemer med fravær – også kaldet skolevægring?

ANSVAR FOR EGEN OMSORG

Det er svært at tale ondt om omsorg. Men kan den blive for meget af det gode? Og hvem har egentlig ansvaret for den? Asterisk er gået ombord i den omsorg, vi drager for os selv og hinanden.

41031	42170	42640	43176	43694	44172	44502
114595	114027	113845	114122	114426	114382	113976
207	3265	3331	3397	3461	3502	3506
48	48701	50529	52506	54292	55732	56740
141	36718	37643	38579	39370	39996	40394
39254	38803	38503	38500	38661	38765	38712
49690	50553	51110	51716	52262	52628	52821

Skal børnene ud af Udrejsecenter Sjælsmark, eller skal de blive? Diskussionen har bølgnet frem og tilbage, og børnenes skæbne er blevet sovset ind i en politisk dagsorden, der handler om asyl og udlændinge, selvom sagen nok så meget handler om omsorg – eller snarere omsorgssvigt. Lars-Henrik Schmidt, professor på DPU, Aarhus Universitet, lægger ud med at undre sig over, at sagen ikke blot er blevet løst administrativt.

”Staten kunne have gået regelret frem og håndteret det som et spørgsmål om barnets tarv, som den gør det i alle andre tilfælde, hvor denne tarv er truet. Der findes altid en tilsynsmyndighed. Vi kan som stat ikke acceptere, at børn vokser op under sådanne forhold i Danmark. Hvis det ikke havde været indspundet i ideologisk udlændingepolitik, hellig familiepolitik og skrækken for præcedens, havde man tvangsfjernet dem midlertidigt,” siger han.

Tilsvarende blev tildækningsforbuddet fra 2018 viklet ind i værdipolitiske spørgsmål om islam og kvindeundertrykkelse.

”Også denne sag kunne man have håndteret mere professionelt ved at henvise til, at man som borger i Danmark i henhold til Grundloven er forpligtet til at forsøge at forsørge sig selv. Bærer du burka eller niqab, afstår du fra at være til rådighed for arbejdsmarkedet. Få arbejdsgivere vil ansætte et menneske, der

»Statens
befolkningsomsorg
kræver af dig, at du
producerer en forestilling
om, hvad der er godt
for dig selv. Men det er
staten, der producerer de
forestillinger, som den
beder om samtykke til, at
du gør til dine egne.«

Lars-Henrik Schmidt

insisterer på at være tildækket. Og dermed kan dit forsørgelsesgrundlag ikke være offentlige ydelser,” siger Lars-Henrik Schmidt.

Omsorgens nye omdrejningspunkt

Ifølge Lars-Henrik Schmidt har staten en interesse i barnets tarv og i, at borgerne forsørger sig selv. Ikke kun for børnene og borgernes egen skyld, men for at kunne fortsætte med at eksistere som levedygtig velfærdsstat. At staten for at reproducere sig selv vil sikre sine borgeres ve og vel, og at de så vidt muligt er selvforsørgende, kalder han for moderne *statsræson* og trækker dermed

et begreb fra 1500-1600-tallets politisk-filosofiske tænkning ind på nutidsscenen. Det er nødvendigt for at forstå og analysere det egentlige omdrejningspunkt for omsorgsdiskussionerne i dag, nemlig forholdet mellem stat og individ og mere konkret, hvordan den statslige befolkningsomsorg sætter sig igennem som den personlige selvomsorg.

Individ er man ikke i modsætning til staten, men i kraft af staten, mener Lars-Henrik Schmidt.

”Vi kan takke staten for vores individualitet. At være et individ vil bl.a. sige at være selvregulerende og ansvarlig. Vi er statsautoriserede individer på den måde, at den garanterer vores frihed og samtidig holder os ansvarlige. At være frie er ønskværdigt. Men i dag overser vi let, at det, vi opfatter som frihed til at drage omsorg for os selv ud fra bestemte forestillinger om et lykkeligt liv, i virkeligheden er friheden til at leve i overensstemmelse med det livsdesign, staten producerer for os som ønskværdigt,” siger han.

Det sker igennem befolkningsomsorgen. Lars-Henrik Schmidt definerer befolkningsomsorg som den måde, staten styrer sin befolknings udvikling på gennem de statsautoriserede individers ansvarlige, selvregulerende opførsel. Han mener, den i dag først og fremmest drives gennem borgernes selvomsorg, der skal sikre, at de trives og er arbejdsduelige.

”Udviklingen skal sikre fortsat velfærd. Den hviler ikke alene på individets arbejdsdu-

elighed, men også på dets livsduelighed, der imidlertid indfanges af det statslige livsdesign og reduceres, når den bliver spændt for trivslens vogn,” siger han.

Trives du?

Befolkningsomsorgens dagsorden ændrer sig med tiden. Det kan man fx se på Højbro Plads i København, hvor The Happiness Research Institute har til huse, en uafhængig tænketank, der udforsker, hvorfor nogle samfund er lykkeligere end andre. Tænketankens mission er at informere beslutningstagere om årsager til og effekter af menneskelig lykke.

”I 1960’erne talte ingen om lykke. Men i dag vil man ikke længere nøjes med den gode stat, men have den lykkelige stat. Hvordan måler man lykke? Ved at gøre det til et spørgsmål om trivsel. Befolkningsomsorgen måles i dag på, om befolkningen trives. Medarbejdere bliver spurgt om deres trivsel i medarbejderudviklingssamtaler og arbejdspladsvurderinger, skoleelever deltager i trivselsmålinger, og det samme gør sig gældende i diskussioner om barnets tarv: Hvis et barn mistrives, må vi overveje at fjerne det fra forældrene. Det er jo godt at trives, men det, befolkningsomsorgen leder efter i dag, er mistrivsel. Og vi er tilbøjelige til at glemme, at trivsel er et vækstbegreb. Når en plante trives, så vokser den, når et spædbarn er i trivsel, tager det på i vægt. Dvs. trivsel er ikke bare at have det godt med status quo, men implicerer vækst i form af udvikling, forbedring og omstillingsparathed,” siger Lars-Henrik Schmidt.

Friheden til at sige ja

I dag kobles trivsel først og fremmest med sundhed. Når sundhed bliver afgørende, er det, fordi den kan måles, mener Lars-Henrik Schmidt.

”Man måler det sunde, udtrykt i middellevetid. Det simple parameter bliver: hvor lever de længst? Og de, der lever længst, må være de lykkeligste. Statens befolkningsomsorg har præget os, så vi ikke kan forestille os noget lykkeligere end at leve længe og være ved godt helbred,” siger han og peger samtidig på, at før eller siden vil skeletterne vælte ud af skabene på statens livsdesign:

”Vi løber jo ind i en grænse for middellevetiden og for lykken, når vi måler den med kolde tal, for hvor mange kan vi egentlig være, og hvor længe behøver vi egentlig at leve?” spørger han.

For den moderne statsræson ville det være en god idé at nedlægge regionerne og lade staten sætte sig helt på sundheden. Men

»Omsorgen gør folk ulige. Den positionerer folk efter, om de har overskud og kan give omsorg, eller om de antages at være i underskud og have behov for omsorg.«

Nanna Mik-Meyer

vi bryder os ikke om, når det bliver alt for tydeligt, at det er statsræsonen, der styrer. Statens mål er, at det er os selv, der ønsker, at staten skal gøre dette og hint for os. Det betyder, at strategien for staten ikke er at opfylde vore behov og lyster, men at producere vore ønsker for os. Men strategien må ikke overskride den grænse, hvor den liberale forestilling om personlig frihed føler sig tilsidesat.

”Staten piller ikke ved den personlige frihed, den genopfinder den. Det bliver friheden til at sige: ja, vi vil gerne indrette os efter det, befolkningsomsorgen anser for fornuftigt og dermed sikkert. Vi vil forsikres mod utryghed, så vi vil gerne tage statens livsdesign på os. Det kan godt være, folk gerne vil bevare regionerne af frygt for centralisering, men samtidig er sundhedssystemet for stort til, at statsræsonen kan lade kommunerne køre det, hvilket jo ellers ville bringe det helt tæt på borgerne. Og samtidig har vi

hele systemet af statslige styrelser, som er et omsorgssystem, hvorigennem staten kan føre tilsyn med os – og vi samtykker,” siger han.

Omsorg begrænser

Nanna Mik-Meyer er professor på CBS og forsker blandt andet i, hvordan det påvirker de mennesker, der i særlig grad har brug for omsorg, når samfundet indretter sig efter selvomsorg.

”Omsorgsbegrebet er interessant pga. dets flertydighed. På den ene side er det at drage omsorg for nogen jo positivt. Vi bryder os ikke om at aflevere vores børn i børnehaven, hvis vi ikke kan forvente, at pædagogerne kan lide børnene, passer på dem og prøver at hjælpe dem til at udvikle sig. Det er lægemandsbetydningen af omsorg, som vi alle bruger, og hvor det indlysende er rart, når nogen drager omsorg for os,” siger hun.

Omsorg er derfor et normativt begreb, der implicerer, at omsorg er godt, og fravær af omsorg er dårligt. Desto vigtigere er det ifølge Nanna Mik-Meyer at pege på, hvordan omsorg også kan være problematisk. Kigger man nøjere efter, handler udveksling af omsorg altid om, hvilke roller mennesker giver hinanden gennem denne udveksling.

”For at forstå den sociale dynamik må man altid se på, hvilke positioner den, der giver omsorg, og den, der modtager den, tildeler hinanden i udvekslingen af omsorg. Inden jeg giver dig omsorg, burde jeg spørge: Er du overhovedet interesseret i at modtage den? Min omsorg for dig kan nemlig også være med til at begrænse dig. Når du bliver trukket ind i en omsorgsrelation, er du på forhånd positioneret som et menneske, det er oplagt at drage omsorg for – hvad enten du har et handicap, er svagt begavet, kvinde på en mandsdomineret arbejdsplads, mand på en kvindedomineret arbejdsplads eller har anden etnisk baggrund. Dvs. mennesker, der i en bestemt sammenhæng udgør en minoritet, over for hvilken en majoritet tænker: nu skal vi drage omsorg for dig, nu skal vi hjælpe dig til, at du kan trives og udfolde dig,” siger hun.

Omsorg skaber ulighed

Men måske ønsker eller behøver disse minoriteter ikke den særlige omsorg.

”Omsorgen gør folk ulige. Den positionerer folk efter, om de har overskud og kan give omsorg, eller om de antages at være i underskud og have behov for omsorg. Omsorg stadfæster det forhold, at mennesker magtmæssigt meget sjældent er i en lige relation,” siger hun.

Det er naturligvis positivt at være omsorgsfuld over for sine kolleger på en arbejdsplads og i det hele taget de mennesker, man møder i sit voksenliv. Men uligheden understreges af, at selv når det drejer sig om omsorg mellem voksne mennesker, kan det meget ofte komme til at minde om en barn/voksen-relation. Heri ligger nemlig, at den ene part ved bedst. Vi antager, at den omsorgsfulde bedre ved, hvad der vil være godt for den person, vi forestiller os har brug for omsorg.

Det blev tydeligt i et studie, Nanna Mik-Meyer foretog af de relationer, en række ansatte med cerebral parese (spastisk lammelse) indgik i til deres kolleger på deres arbejdsplads. Alle kunne passe et arbejde, nogle på almindelige vilkår, andre som flexjob.

"Mit feltarbejde viste, at denne gruppe medarbejdere blev 'udsat' for utrolig meget omsorg på en måde, der minder om forældres måde at tale til deres børn på: Kollegerne talte højere og smilte bredere, når de spurgte deres kollega med cerebral parese, om de havde haft en god weekend," siger hun.

Ingen af de 13 medarbejdere med cerebral parese, Nanna Mik-Meyer interviewede, ønskede at være i den position. De ville hellere have en ganske almindelig kollegarelation.

"Hovedparten af dem var mænd, så ingen tvivl om, at de også følte sig utilpasse i deres maskulinitet, når de omsorgsfulde kolleger, især de kvindelige, hele tiden ville tage sig af dem, hente deres mad osv. De syntes ofte, at det var irriterende. Pointen er, at du selv skal føle, du har brug for omsorgen, eller være glad for at få den, hvis du skal kunne identificere dig med positionen som modtager af omsorg," siger hun.

Når nogen vil give os omsorg, skal vi altså grundlæggende være enige i deres opfattelse af os som nogen, der har brug for den. Eller vi skal selv efterspørge den.

"Hvis jeg bliver kørt ned og kommer på hospitalet eller søger hjælp efter en skilsmisse, har jeg virkelig brug for, at sygeplejersker og psykologer drager professionel omsorg for mig samt for omsorg fra venner og familie. I disse tilfælde er den ulighed, der ligger i, at

jeg giver slip og tager imod omsorgen, i samklang med min selvopfattelse," siger hun.

Omklamrende omsorg

Uligheden er altså ikke et problem, når den er i overensstemmelse med vores selvforståelse. Men når vi ikke har brug for den, kan omsorgen virke begrænsende eller endda omklamrende. Hvor grænsen går, afhænger af situationen og relationerne.

"På en arbejdsplads er man ansat til at udføre et stykke arbejde, og det var den

hænge kan omsorgskulturen være så stærk, at kollegerne hverken kan eller vil se det. I de tilfælde kan omsorgen endda være den eneste måde, de kan finde ud af at møde de kolleger, der adskiller sig fra normen, på.

"Når en medarbejder udviser særlig omsorg for en person med handicap, kan det også handle om, at medarbejderen løser et akut problem for sig selv: hvordan skal jeg forholde mig til den kollega, der skiller sig ud, sidder i kørestol og måske ikke selv kan drikke af sin kop? Løsningen kan så nemt blive at kaste en masse omsorg efter de kolleger, der skiller sig ud fra normen på arbejdspladsen," siger hun.

Fra hjælp til selvhjælp

Så vidt omsorgen for andre. Men hvordan med omsorgen for sig selv? Ifølge Nanna Mik-Meyer er ansvarsbegrebet i dag stærkere end omsorgsbegrebet. At drage omsorg for en anden forstås i højere grad som at sætte den anden i stand til at tage ansvar for sig selv.

"I dag forventes vi at tage ansvar for eget liv og på den måde drage omsorg for os selv. Hvad man tidligere kunne forvente, at andre ville gøre for én, forventes man i dag i højere grad at klare selv. Vi ser det tydeligt i socialpolitikken og i vores tilgang til arbejdsløshed. Lidt firkantet kan man sige, at tidligere drog en socialrådgiver omsorg for den enkelte arbejdsløse ved at hjælpe ham eller hende med at få løst en række praktiske ting. Socialrådgiveren sagde måske: 'Nu laver jeg en plan for, hvad der kan ske i dit liv, så tænker du over den, og så mødes vi om tre dage og diskuterer, om det er en god plan'. Men i dag består socialrådgiverens hjælp snarere i at gøre den arbejdsløse i stand til at hjælpe sig selv med at løse sine problemer," siger hun.

Ifølge Nanna Mik-Meyer begyndte denne transformation i midten af 1980'erne og tog fart med Poul Nyrup Rasmussen-regeringens aktive arbejdsmarkedspolitik i 1990'erne.

"Det handler om, hvilken type menneske vi ønsker at betjene i velfærdsstaten. Der sker gradvist et skifte i den måde, vi opfatter individet i samfundet på. Man ønskede at bryde med en tilgang til fx arbejdsløse, der automatisk ledte til en passivisering af dem, hvor staten tog over med sin 'omklamrende

position, medarbejderne med cerebral parese ønskede – på lige fod med deres kolleger. Selvfølgelig skal man kunne hente en kop kaffe til sin kollega, og i den brede forståelse af begrebet kan man sige, at vi netop ofte er i en omsorgsrelation. For omsorg er også den almindelige høflige, venlige og opmærksomme omgang mellem mennesker, hvor man måske lige gør lidt ekstra for hinanden en gang imellem. Der er der, hvor omsorgen er ekstraordinær, at den er potentielt problematisk," siger hun.

Medarbejderne med spastisk lammelse var gode til at signalere over for deres kolleger, at de ikke ønskede særbehandling, fortæller Nanna Mik-Meyer. Men i andre sammen-

omsorgshånd', som man sagde, og løste problemerne for dem. I stedet skulle man se individet som en autonom størrelse, hvis grænser staten ikke måtte overskride, men som staten omvendt også kunne kræve mere af: Hvis du skal modtage ydelser fra samfundet, skal du være aktiv, dvs. selv gøre noget for at løse din arbejdsløshedssituation, og hvis det ikke lykkes, aktiveres du på anden vis," siger Nanna Mik-Meyer, der ser det som et udtryk for, at vi i dag anser det enkelte menneske for ukrænkeligt.

"Det bliver en udbredt ideologi, at velfærdsstaten og dens myndigheder og institutioner ikke skal omklamre og styre det enkelte menneskes liv. En ideologi, der også opfatter det enkelte menneske som resursestærkt: Vi både kan og bør selv håndtere vores udfordringer, selvom vi har en velfærdsstat, der har linet omsorgseksperter op," siger hun.

Et skrig om hjælp

Vi er altså pt. vidner til en nyfortolkning af omsorgen, der som begreb har flere hundrede år på bagen. Omsorg som reflekteret pædagogisk begreb dukker op i Oplysningstiden i 1700-tallet, hvor det løsnes fra næstekærlighed og barmhjertighed, forklarer Lars-Henrik Schmidt.

"Vi får en tredeling i hjælpsomhed, forsorg og (selv)omsorg, der skiller sig ud fra den elementære pleje og opfostring. Man kan sige, at det handler om 'at afhjælpe afmagt': Vi fødes magtesløse med et skrig, der for andre høres som et råb om hjælp. Denne hjælp kalder vi omsorg. Omsorgen kommer ind i verden, fordi vi alle fødes hjælpeløse og har brug for assistance, som Jean-Jacques Rousseau taler om."

Den første assistance er altså hjælp til at overleve. Pleje og amning er den første omsorg, og siden lægger det pædagogiske system lag på lag oven på denne.

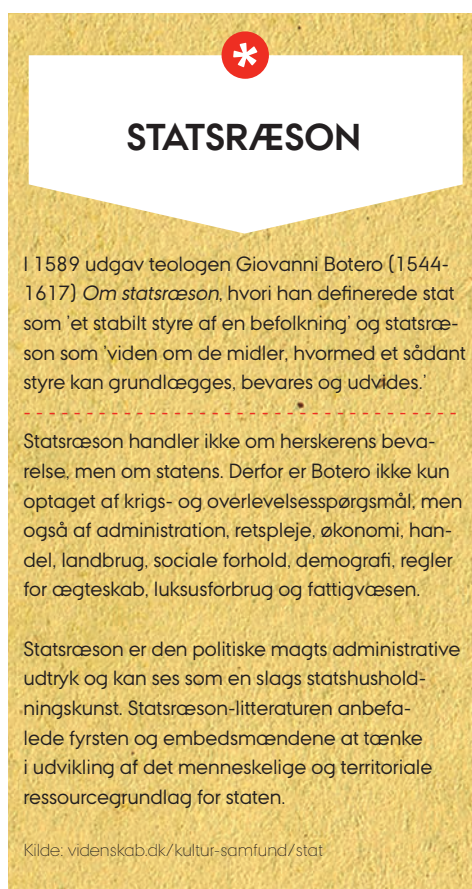
"Det sker gennem de fire pædagogiske domæner: Oplysning, socialisation, opdragelse og dannelse, der hjælper dig til at blive et individ med moralsk dømmekraft i den sociale orden. Du bliver til under givne sociale konditioner og udvikler dine naturlige dispositioner. De fire domæner er altid til stede, men det er det vekslende styrkeforhold i den samlede formation mellem dem og de historisk forskellige måder, de hver især organiseres og opfattes på, der afgør, hvordan den pædagogiske omsorg i bredeste forstand tager sig ud," siger han.

Du ved altid bedst selv

Jean-Jacques Rousseau stillede det filoso-

»Min omsorg for dig skal give dig mod og tiltro til, at du må gøre dit bedste, og pædagogikkens rationale som en slags omsorgsfilosofi er derfor at forsøge at afhjælpe den andens afmagt.«

Lars-Henrik Schmidt

fiske spørgsmål, hvorfor vi mennesker dog lever sammen, når det er så besværligt og konfliktfyldt, fortæller Lars-Henrik Schmidt.

"Svaret er det enkle, at det at være overladt til sig selv er at forblive afmægtig. Ikke engang Robinson Crusoe var alene. Han havde en kæmpe oppakning med sig, som han bjergede fra skibsvraget, og desuden fik han hjælp af Fredag, som repræsenterer en verden udenfor," siger Lars-Henrik Schmidt, der ser det enkelte menneskes grundlæggende afmagt som omsorgens fikspunkt:

"Når jeg indgår i et omsorgsforhold til et andet menneske, er jeg afmægtig i den forstand, at jeg ikke kan afhjælpe dets afmagt. Selv i forsøget på at gøre mit bedste er jeg dybest set afmægtig. Men det er lige præcis dét, der bringer os sammen som mennesker og gør vore positioner i de situationer, vi befinder os i, sammenlignelige. Det er et socialt vilkår, at vi udveksler afmagt. Vi kan ikke være alt for hinanden, men det bliver så udgangspunktet for omsorgen. Min omsorg for dig skal give dig mod og tiltro til, at du må gøre dit bedste, og pædagogikkens rationale som en slags omsorgsfilosofi er derfor at forsøge at afhjælpe den andens afmagt," siger han.

Det hænger sammen med omsorgens anden dimension: At du altid ved bedre end mig, hvad der er godt for dig. Pædagogisk omsorg, forstået som intervention, hvor jeg griber hjælpende ind over for andre mennesker, er aldrig en jævnbyrdig relation mellem to mennesker, der kan spejle sig umiddelbart i hinanden, men må forstås som et socialt forhold. Ellers tingsliggør vi den anden som en afgrænset genstand for omsorg.

"Når jeg forholder mig til dig, forholder jeg mig til dig som én, der forholder sig til mig, samtidig med at du er i færd med at forholde dig til andre, der forholder sig til dig. Hertil kommer, at du under alt dette forholder dig til dig selv – også dette må jeg forholde mig til, samtidig med at jeg forholder mig til mig selv. Sat på spidsen er omsorgen altså ikke et forhold mellem to mennesker, men mellem sociale forhold. Dette forhold mellem dig og mig kan derfor principielt ikke være ligeværdigt, så i omsorgen må man grundlæggende respektere forskellen til den anden," forklarer Lars-Henrik Schmidt

Når omsorg bliver overgreb

Det er derfor, vi dybest set er afmægtige, når vi med omsorg forsøger at afhjælpe andres afmagt. Men alligevel mener vi ofte at vide, hvad der er godt for den anden.

"Vi udpeger på forhånd, hvad der vil være det bedste for den anden, fx når vi legitimerer intervention med henvisning til barnets tarv. Og det kommer til udtryk, når vi opfordrer til selvomsorg: Nu skal jeg vise dig, hvad der er det gode for dig, så du kan gøre det gode for dig selv – så jeg derigennem kan gøre det bedre for mig selv. Og det er på sin vis et overgreb, for vi kan kun gisne om, hvad der vil være godt for den anden, undtagen i de banale tilfælde hvor vi river barnets hånd væk, sekundet før det lægger den på en kogeplade, fordi vi med sikkerhed ved, at det er bedst for barnet," siger han.

Ifølge Lars-Henrik Schmidt består pædagogik i at få andre til at gøre dét, man ønsker, de skal gøre af egen fri vilje. Og den grundsætning har befolkningsomsorgen på en måde taget til sig, når den styrer os med sine opfordringer til eller endda påbud om bestemte former for selvomsorg.

”Statens befolkningsomsorg kræver af dig, at du producerer en forestilling om, hvad der er godt for dig selv. Men det er staten, der producerer de forestillinger, som den beder om samtykke til, at du gør til dine egne. Staten forsøger at skabe et ønske hos dig for den intention, staten har med dig, sådan at du er overbevist om, at det er dit eget ønske,” siger Lars-Henrik Schmidt.

Fra befrielse til tvang

Hvordan styrer staten os til selvomsorg i befolkningsomsorgens billede? Gennem oplysning. Men hvor oplysning i 1700-tallet skulle befri os for autoriteter og give os mod til at tro på vores egen fornuft, pålægger den os i dag nye vidensformer, som vi sætter vores lid til. Først og fremmest sundhedspædagogikken og den medicinske videnskabs sandheder.

”Det mest ærverdige vi har, nemlig oplysning, er gået fra at være en befrielseskategori til at være en tvangskategori. Staten båndlægger ganske vist ikke din frihed, den hemmeligholder ikke noget for dig, tværtimod overdænger den dig med viden om, hvordan du kan forbedre dit liv ved selvomsorgsfuldt at styre uden om de risici, livet møder os med. Risikoen for ikke at kunne forsørge dig selv, hvis du ikke har orden på dig selv og ikke optimerer din arbejdsduelighed, risikoen for at dø tidligt eller få livsstilssygdomme, hvis du ryger eller drikker for meget, motionerer for lidt og spiser forkert etc.,” siger Lars-Henrik Schmidt.

Man har troet, at når folk opførte sig dårligt, var det på grund af manglende oplysning. Svaret har været oplysningskampagner.

”På sin vis er skolen én lang oplysningskampagne, der skal ruste dig til det sunde, arbejdsduelige liv. Kampagnen starter med, at jordemoderen og sundhedsplejersken hjælper dig i gang. Og sådan fortsætter vi med ført hånd gennem livet, med behov for assistance også ud i selvomsorgens yderformer: Når vi går til terapi og har egen diætist,” siger Lars-Henrik Schmidt.

Hvor individet måske i udgangspunktet er tilbøjeligt til at tage chancer i sit liv, er statens livsdesign optaget af minimere de risici, vi møder.

”Ved at vi selv drager omsorg for vores sundhed, drager staten omsorg for sam-

»Der findes naturligvis mennesker, der har få resurser, og som kommer til kort over for ideologien om det ukrænkelige resursestærke individ.«

Nanna Mik-Meyer

fundets sikkerhed. Sikkerhed er at undgå ubehagelige overraskelser. Hvordan kan vi undgå det? Det kan vi ved at forebygge gennem risikominimerende sundhedsforanstaltninger. Befolkningsomsorgen viser sig som selvomsorg ved at få folk til at handle forebyggende i forhold til sig selv. Ellers er de en trussel mod sikkerheden i samfundet. Det ser ud til, at sikkerhed er blevet den sidste instans, vi har at kæmpe for. Og det er jo kedeligt,” siger han.

De hjælpeløse kan ikke hjælpe sig selv

Der vil dog altid være mennesker i samfundet, som ikke magter selvomsorgen. Det bevidner Nanna Mik-Meyers forskning, der især har kredset om arbejdsløse, hjemløse, handicappede og andre af de befolkningsgrupper, der kommer i klemme, når velfærdsstaten trækker sig tilbage og gør folk ansvarlige for deres egen omsorg.

”Der findes naturligvis mennesker, der har få resurser, og som kommer til kort over for ideologien om det ukrænkelige resursestærke individ. Det kan være personer, der har været mange år uden for arbejdsmarkedet eller har svære sociale og psykiske problemer. Det selvansvar, vi forventer ud fra det nye ukrænkelighedsideal, er de i mange tilfælde faktisk ikke i stand til at tage på sig,” siger hun.

Det betyder ikke, at Nanna Mik-Meyer vil tilbage til den mennesketype, ukrænkelighedsideologien er et opgør med. Den var nemlig dybt problematisk:

”Især i 1970’erne kunne man med rette kritisere statens omsorg for arbejdsløse og andre for at være omklamrende. Staten ville løse borgernes problemer for dem, og det førte utilsigtet i mange tilfælde til en passivering af fx de arbejdsløse. Nu er pendulet måske svinget lidt for meget over på den anden side, hvor vi antager, at de fleste kan

klare det meste selv. Det giver god mening for dem, der har resurser til at tage ansvar for sig selv. Og det har mange af os. Men i ethvert samfund vil der være personer, der har brug for den omsorg, vi negativt kalder passiverende. Det er fx de hjemløse, der aldrig får ringet til deres børn og aldrig får fundet frem til et forsorgshjem, det er de langtidsledige, der ikke kan svare på, hvad de gerne vil have for et job, for det er 20 år siden de sidst havde et arbejde. De mest udsatte mennesker i vores samfund har ingen glæde af dette pendulsving. Når vi kræver en masse af dem, risikerer vi at marginalisere dem yderligere. For den gruppe er det meget problematisk at basere hjælpen på et omsorgsbegreb, der er funderet i menneskets evne til at tage ansvar for eget liv.” ■

Læs mere:

Lars-Henrik Schmidt: Det sociale ABC. Principper i socialanalytisk samtidsdiagnostik. Udkommer på forlaget U Press oktober 2019.

Se også Lars-Henrik Schmidts 40-års jubilæumsforelæsnings: dpu.au.dk/lhs

N. Mik-Meyer: The Power of Citizens and Professionals in Welfare Encounters: The Influence of Bureaucracy, Market and Psychology. Manchester University Press, 2017.

N. Mik-Meyer: Othering, ableism and disability: A discursive analysis of co-workers’ construction of colleagues with visible impairments. *Human Relations*, 69(6), 2016.

N. Mik-Meyer: Disability and ‘care’: Managers, employees and colleagues with impairments negotiating the social order of disability. *Work, Employment and Society*, 30(6), 2016.

LARS-HENRIK SCHMIDT er professor i filosofi og pædagogik ved DPU, Aarhus Universitet og tidligere rektor for Danmarks Pædagogiske Universitet (2000-2007). Han underviser på kandidatuddannelserne i Pædagogisk filosofi og Generel pædagogik.

NANNA MIK-MEYER er prodekan for forskning og professor i sociologi ved Copenhagen Business School. Hun forsker i identitetsforhandlinger i organisationer – både offentlige og private. Hun har publiceret internationalt og nationalt om mødet mellem velfærdsstat og klient samt om marginaliseringsprocesser.

EN PROFESSIONEL **KRAMMER**

At tale om, at der skal være kærlighed i det pædagogiske arbejde, er at nedgøre pædagogfaget. Til gengæld er evnen til at drage omsorg helt essentiel for alle pædagoger. Men er det en medfødt personlig egenskab, eller kan man lære at være professionelt omsorgsfuld – også over for mennesker, som man egentlig ikke kan lide?

Hun elsker børn. Hun elsker at arbejde med børn. Hun elsker at være pædagog. Som mor eller far, der selv elsker sit barn, vil det måske varme at høre den slags kærlighedserklæringer til børn og pædagogfaget. Men spørgsmålet er, om vi kan forvente, at pædagoger ligefrem har kærlighed med på arbejde. Det helt korte svar er nej – og det skal vi heller ikke. Det er lektor i udviklingspsykologi og forsker ved DPU, Aarhus Universitet, Ditte Winther-Lindqvist og forskningsleder Martin Bayer fra pædagoguddannelsen på Københavns Professionshøjskole enige om.

”Det giver ikke mening at tale om kærlighed i professionel sammenhæng. Det ville være ’skævt’ at forlange. For der er ikke brug for kærlighed i en professionel relation; der er brug for professionel omsorg. Men professionel omsorg kan ligne kærlighed rigtig meget,” siger Ditte Winther-Lindqvist. Det vender vi tilbage til.

Kærlighed er ikke et ideal i pædagogik

Ingen taler om, at advokater skal elske deres klienter, eller at salgsmedarbejdere skal føle kærlighed til kunderne. Så hvor kommer den opfattelse fra, at pædagoger og andre omsorgsprofessioner skal have kærlighed med i deres professionelle værktøjskasse? Svaret skal vi tilbage i historien for at finde, mener Martin Bayer. Tilbage til dengang det stort set kun var kvinderne, der beskæftigede sig med børn.

”Man mente, at kvinder havde nogle særlige, iboende egenskaber – herunder moderkærlighed – der kvalificerede dem til at have med børn at gøre, også professionelt. Arbejdet med børn blev betragtet som et kald, og kunne man *elske* børn, så var man pr. definition god til at arbejde med børn,” pointerer Martin Bayer, som dog på ingen måde synes, at tilgangen giver mening i 2019.

”Kærlighed hører en anden type relation til end relationen mellem pædagoger og børn. Pædagoger skal omgås børn på en respektfuld og måske endda autentisk måde, men at kalde det for professionel kærlighed er at bevæge sig alt for langt over mod de relationer, vi antager, er i familien. Det er forkert at gøre kærlighed til et ideal for det pædagogiske arbejde. Der skal meget mere end kærlighed til for at være en dygtig pædagog og have tætte relationer til andre mennesker. Kærlighed kan også være flygtig, og flygtighed duer ikke, når man arbejder professionelt med børn,” siger Martin Bayer.

»Det er forkert at gøre kærlighed til et ideal for det pædagogiske arbejde. Der skal meget mere end kærlighed til for at være en dygtig pædagog og have tætte relationer til andre mennesker.«

Martin Bayer

OMSORGENS INGREDIENSER

Ifølge den amerikanske samfundsforsker Joan C. Tronto er der fire aspekter i at give omsorg:

Opmærksomhed: Evnen til at give opmærksomhed.

Ansvarlighed: Villighed til at gribe til handling, når du ser et behov, fx et barn der græder, som skal trøstes.

Kompetence: At vide hvad der er brug for. Dvs. evnen til at følge et behov op med den rigtige handling.

Lydhørhed: At du er fleksibel, kan justere din adfærd fx på baggrund af feedback, og at du er lydhør for, at du selv kan tage fejl.

Kilde: Ditte Winther-Lindqvist

Men hvor evnen til at udvise professionel kærlighed ifølge Martin Bayer ikke er en del af den pædagogiske værktøjskasse, så er evnen til at udvise omsorg til gengæld en professionel kompetence, som man som pædagog skal mestre.

Kan man lære omsorg?

Den omsorgsgivende rolle er en del af fundamentet i alle de store velfærdsprofessioner fra pædagoger og lærere til sygeplejersker og sosu’er. Men kan omsorg overhovedet læres? Ja, i store træk, er de to forskere enige om.

”Omsorg er også en faglig kompetence. At drage omsorg for alle børn, for børnegruppen og for kollegerne er en del af det arbejde, som pædagoger i dagtilbud og fritidstilbud skal kunne håndtere,” siger Martin Bayer.

Også Ditte Winther-Lindqvist mener, at omsorg overvejende er noget, der kan læres. Hun er inspireret af den amerikanske samfundsforsker Joan C. Tronto, der inddeler evnen til at give omsorg i fire kompetencer eller ressourcer: For at kunne give omsorg må du 1. have evnen til at give opmærksomhed, 2. være ansvarlig og kunne gribe til handling i forskellige situationer, 3. have kompetence til at vide, hvad der er brug for og 4. være lydhør og åben over for, at du selv kan begå fejl, og være villig til at justere din egen praksis.

Det første punkt med opmærksomheden og ansvarligheden er noget, der kan kultiveres og dannes, pointerer Ditte Winther-Lindqvist. De to aspekter med kompetencerne og viden om fx børn eller ældres behov er også noget, man kan lære. Men den sidste kategori lydhørhed – eller ’responsiveness’ – er mere kompliceret at tillære, påpeger hun.

’Responsiveness’ handler om at være åben for justeringer. At være fleksibel med den omsorg, man giver, og åben for, at man kan have lavet en fejlanalyse. Her ligger nogle meget subtile personlige kompetencer, som handler om ens evne til at være empatisk og lydhør i forhold til at acceptere, at man i nogle situationer kan have taget fejl. Dét vil nogle fra naturens hånd være bedre til end andre,” siger Ditte Winther-Lindqvist.

Drop ’den fødte pædagog’

Martin Bayer er både forsker og en del af ledelsen på pædagoguddannelsen på Københavns Professionshøjskole. Også han mener, at omsorg er noget, der kan tillæres af langt de fleste.

”På uddannelsen får de studerende større indsigt i, hvordan man drager omsorg for andre mennesker. Men jeg tror også, at interessen for at drage omsorg er en af grundene til, at mange vælger netop pædagoguddannelsen. Så til en vis grad kan man sige, at der er nogle personlighedstyper, som er bedre til opgaven end andre, men langt de fleste kan lære det,” siger han og tilføjer:

”Vi har for meget berøringsangst – også på pædagoguddannelsen – når vi taler om, hvordan man lærer forskellige kompetencer som fx at bedrive omsorg. Det er ikke noget, man bare kan eller ikke kan. Det er noget, man som menneske kan lære. Selvfølgelig er det komplekst, men det kan læres,” fastslår han.

Han pointerer dog, at nogle i kraft af deres opvækst og personlighed kan have nemmere ved de pædagogiske opgaver end andre, men han opponerer samtidig stærkt mod et udtryk som ’den fødte pædagog’. Den slags opfattelser underminerer nemlig pædagogprofessionens faglighed, mener han.

”Det er at tale ned til pædagogfaget at antyde, at det her er nogle kompetencer, du bare er født med. Det er det ikke. Og den tilgang taler alle de kompetencer, man lærer på pædagoguddannelsen, ned,” siger han.

Det professionelle kram

Hvis evnen til at udvise omsorg er en professionel kompetence, findes der så en professionel krammer?

”Ja, de findes. De bedste pædagoger i vuggestuer og børnehaver er jo dem, som har relationer til børnene, som kender dem og med deres erfaring kan se, at ’det her barn har brug for et kram nu, og hvis hun får det, falder hun til ro’. Dét er et professionelt kram, og det kan man godt komme til at forveksle med kærlighed, fordi der jo er følelser på spil. Men en professionel pædagog skal kunne håndtere sine følelser og ikke sætte sig selv, men barnet i centrum. Når en pædagog giver et barn et kram og trøster det, kan det udefra forveksles med en kærlig situation, men det er det heldigvis ikke. Det er et professionelt menneske, der bruger sin viden, sine kompetencer og sine erfaringer til at passe sit omsorgsarbejde,” siger Martin Bayer.

Professionelt relationsarbejde

Som professionel pædagog må man kunne arbejde med *alle* børn også dem, man ikke umiddelbart fatter sympati for. Man kan selvfølgelig ikke elske alle børn – og det skal man heller ikke. Det er endnu en grund til, at kærlighedsbegrebet ikke har noget at gøre i pædagogprofessionen, pointerer Martin Bayer.

”Det er klart, at man som menneske kan have mere eller mindre sympati eller antipati for andre. Og pædagoger oplever selvfølgelig også, at der er visse – både børn og forældre – som de klinger bedre sammen med, end andre. Men den store forskel på at være en privat person og en fagperson er, at du som fagperson ikke blot konstaterer, at ’kemien er dårlig’ mellem dig og visse forældre. Du arbejder derimod professionelt med relationer – også de vanskelige. Dygtige ledere og professionelle fagpersoner sørger derfor for at skabe et professionelt rum, hvor man taler om de her ting, har supervision og kan lave debriefinger på vanskelige situationer,” siger Martin Bayer.

Hans oplevelse er, at netop den balance kan være svær i de institutioner, hvor ufaglærte udgør en stor del af de ansatte.

Brænd eller brænd ud

Ditte Winther-Lindqvist understreger, at det at give omsorg er en situationsbestemt

»Vi er nødt til at nå til et punkt, hvor omsorg er noget, vi er faglige og fælles om. Det er ikke en personlig ting.«

Ditte Winther-Lindqvist

kompetence, som kan veksle fra dag til dag. Selvom medarbejdere har udvist kynisme, kan man sagtens kultivere, danne og uddanne en personalegruppe, så de handler anderledes, mener hun. Derfor giver det heller ikke mening fx at måle eller *rate* hvor dygtige pædagoger er til at give omsorg.

”Omsorg er ikke en generel kompetence. Det er en meget situationsafhængig kompetence. Alt efter dagen kan selv den dygtigste fagperson spænde mellem at give maksimal omsorg til næsten ikke at kunne give noget. Og derfor er det vigtigt, at vi kigger på kulturen i institutionerne,” siger Ditte Winther-Lindqvist.

Hun er kritisk over for det faktum, at vi tager for givet, at pædagoger bare kan møde på arbejde og give omsorg hver eneste dag år efter år.

”Det er ekstremt krævende at give omsorg. Og når der er for mange situationer, hvor der ikke er et match mellem omsorgsbehovet hos børnene og det, du kan give, så opstår der en ond cirkel, som kan føre til udbrændthed hos nogle,” forklarer hun.

Hvis man som professionel pædagog gennem længere tid oplever, at den omsorg, man giver, ikke ændrer noget, fx i forbindelse med for dårlige normeringer, kan man blive udbrændt. Forskerne kalder tilstanden ’compassion fatigue’, som kan oversættes til omsorgstræthed.

”Hvis du har en oplevelse af, at det, du gør, ikke ændrer noget, så kan du blive kronisk træt af at være omsorgsfuld. Det at give omsorg er et krævende arbejde, og derfor er vi nødt til at kigge på forholdene for de pædagoger, som vi ønsker skal yde omsorg hver eneste dag,” siger Ditte Winther-Lindqvist, der konkret kritiserer, at det ikke er obligatorisk, at pædagoger får supervision.

”Det gør mange andre faggrupper, og vi ved, at det er en måde at sikre, at de netop ikke brænder ud,” siger hun og tilføjer:

”Forestil dig et arbejdsliv på 40 år, hvor du konstant har ansvaret for en stor børnegrupes trivsel. Det er pissehårdt. Hvis vi

som samfund i højere grad anerkendte, hvor hårdt det er at arbejde med omsorg, så ville vi også tage hånd om det. I dag er der stort set i hver eneste institution pædagoger, som er brændt ud. Der er altid en, der gør alt for at undgå emotionel kontakt og står og sætter dymo-sedler på kurve nede i en kælder. Hun er brugt op på omsorgskompetencen, og det er naturligt. Men hun skal hjælpes, i stedet for at problemet tabuiseres og individualiseres,” siger Ditte Winther-Lindqvist.

Høje fælles standarder

Hun peger på, at løsningen både ligger i supervision, en solid kollektiv professionspraksis, og i at den enkelte institution har gode standarder. Det kan være standarder som: ’her skælder vi ikke ud, her tager vi på skødet, her lytter vi og tager os tid til at følge op på en konflikt’.

”Ved at gøre sådan får man tydeliggjort, at man som gruppe arbejder med et højt omsorgsniveau som del af en professionskultur. På den måde vil medarbejderne uanset uddannelsesniveau blive samlet op og den fælles praksis professionelt rettet til. Vi er nødt til at nå til et punkt, hvor omsorg er noget, vi er faglige og fælles om. Det er ikke en personlig ting. Vi kan ikke sige, at alle skal være ens. Men vi kan have høje standarder for, hvordan vores omsorgspraksis skal se ud,” understreger Ditte Winther-Lindqvist.

Martin Bayer er enig i, at vi skal løfte blikket fra den enkelte og se langt mere kollektivt på omsorgsopgaven.

”Selvfølgelig kan vi professionalisere kompetencerne – også i forhold til omsorg. At være pædagog handler ikke kun om autonomi og personlig frihed, men også om at kunne tilslutte sig et professionelt ideal, som professionen er bygget op omkring,” siger han. ■

Læs mere:

Martin Bayer: Person, pædagogik, profession og forskning. Hans Reitzels Forlag, 2017.

DITTE WINTER-LINDQVIST er lektor i udviklingspsykologi på DPU, Aarhus Universitet. Hun forsker bl.a. i børns leg, overgange og kvalitet i dagtilbud og underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk psykologi.

MARTIN BAYER er viceinstitutchef og leder af Forskning og Udvikling på pædagoguddannelsen på Københavns Professionshøjskole. Han forsker i velfærdsprofessioner.

Få overblik med Pædagogisk indblik

Du behøver kun at kigge ét sted hen for at få overblik over dansk og international forskningsviden om dagtilbud, grundskole, ungdomsuddannelse eller videregående uddannelse.

DPU og Nationalt Center for Skoleforskning udgiver i samarbejde med Aarhus Universitetsforlag en serie af korte forskningsoversigter om undervisningsforstyrrende uro i skolen, tidlig institutionsstart for børn i udsatte positioner, børns leg og andre aktuelle temaer.

'Pædagogisk indblik' er til lærere, pædagoger, ledere, konsulenter, beslutningstagere, forvaltning og andre, der arbejder med pædagogik eller uddannelse i praksis.

Få overblikket til at diskutere og tage stilling til de spørgsmål og svar, forskningen peger på i din egen praksis.

'Pædagogisk indblik' udkommer som e-bog og kan hentes gratis på:

dpu.au.dk/paedagogiskindblik

Bliv klogere på undervisningsforstyrrende uro i skolen

"I Pædagogisk indblik 01 tager jeg nogle forskellige spørgsmål op, som man kan gå til og arbejde med alt efter, hvad man er optaget af i sin praksis. Det handler blandt andet om de forskellige forståelser af undervisningsforstyrrende uro, der er. Og om hvilke typer af uro, der er udbredt, hvorfor der er uro i skolen – og hvordan man kan dæmme op for undervisningsforstyrrende uro i skolen."

Helle Plauborg

Lektor på DPU Aarhus Universitet, forfatter til Pædagogisk indblik 01: 'Undervisningsforstyrrende uro i skolen', Aarhus Universitetsforlag, 2019.

HAR DU MÆRKET DIG SELV I DAG?

Som pædagog skal du ikke kun drage omsorg for børnene, men også for dig selv. Det gør dig til en bedre pædagog, lyder det fra to DPU-forskere. Med enkle teknikker kan pædagoger træne deres egenomsorg, og det hjælper dem til at navigere i en presset hverdag, uden at de mister grebet om sig selv. Men det kræver en åben og tillidsfuld kultur og en leder, der viser vejen.

Af MATHILDE WEIRSØE

Klokken er 8.15. Det er ensbetydende med rush hour i de fleste danske dagtilbud. Forældre myldrer ind og ud, børn græder. Mens nogle børn er kede af det, er andre oppe at toppes. Der er sygdommeldinger blandt personalet, og den eneste pædagog, der er på stuen, har hænderne fulde. Tre børn vil lægge puslespil sammen med hende. Ella skal have skiftet ble, og Malte har spildt sin mælk ud

over hele bordet. Og det er her, pædagogen opdager, at Alice og Frida er i færd med at tegne på væggen. "Stop! Hvad tænker I på?!" udbryder hun.

Sådan kan en arbejdsdag meget vel begynde for en pædagog i en dansk børnehave. Virkeligheden lever sjældent op til de professions-etiske idealer, man som pædagog er rundet af. Pædagoger bliver derfor ofte fanget i et krydspres, der ifølge Lone Svinth, lektor på DPU, Aarhus Universitet, kan generere det, hun kalder moralsk stress.

"Du ved, hvad du skal og bør gøre, men betingelserne, som du er underlagt, forhindrer dig i at gøre det rigtige. Der er ingen, der går på arbejde for at skælde ud. Men hvis du fx er

alene med 20 børn, så er det svært at leve op til professionsetikken og agere som den perfekte, omsorgsfulde og tålmodige pædagog, du gerne vil være," forklarer Lone Svinth.

Egenomsorg først

Så hvordan undgår man som presset pædagog, der ingen direkte indflydelse har på normeringer og sygdommeldinger, at vende utilstrækkeligheden indad og tro, at 'det nok er mig, den er gal med'? Hvordan bevarer man troen på sig selv og den gode pædagogiks muligheder for at blomstre?

Et velkendt mantra lyder: 'Du skal elske dig selv, før du kan elske andre'. I omsorgsarbejde kunne mantraet tilsvarende hedde: 'Du skal

drage omsorg for dig selv, før du kan drage omsorg for andre.' Og netop det mantra bør fylde mere i den pædagogiske hverdag, mener Freja Filine Petersen, der er ph.d.-studerende ved DPU, Aarhus Universitet. Hun ser et behov for pædagogisk egenomsorg – et fænomen, hun dykker ned i i sin ph.d.-afhandling.

”Grundlæggende handler pædagogisk egenomsorg om at bevare sin sensitivitet over for sig selv i samspillet med børnene. Det kan hjælpe det pædagogiske personale til at navigere i en presset hverdag,” siger Freja Filine Petersen, der i forbindelse med sit ph.d.-projekt har gennemført kurser i 16 institutioner.

Meditation eller Metallica

Hun indledte sine sessioner med nogle grundlæggende ’mærk kroppen’-øvelser med klap på armene, massage og åndedræts- og meditationsøvelser. Hun måtte dog hurtigt sande, at den slags øvelser ikke fungerer for alle. Derfor understreger hun altid, at det er helt ok, hvis de metoder, hun præsenterer, ikke giver mening for en, men at det så gælder om selv at finde nogle metoder, der gør.

”Jeg vil helst ikke tale om, at der hører særlige metoder til. For mange er den simple 30 sekunders åndedrætsøvelse virkningsfuld, hvis de pludselig står i tilspidsede situationer. En af institutionerne fik en massagestol installeret i personalerummet, hvor personalet kan tage en pause i løbet af dagen, når de har mulighed for det. Men for andre fungerer den slags øvelser slet ikke. Så er det i stedet et spørgsmål om at få luft på cykelturen hjem, fx ved at køre en omvej gennem skoven. Der var også en, der fortalte, at for hende er det gåturen på stranden et par gange om ugen efter arbejde med Metallica i ørerne, der giver hende rum til at mærke sig selv,” fortæller Freja Filine Petersen.

Metoder på rygraden

Hensigten er at hjælpe pædagoger til at opbygge en såkaldt ’dobbelt opmærksomhed’. Det indebærer, at pædagogen både har blik for sig selv og for sit samspil med børnene, forklarer Freja Filine Petersen.

”Det går ud på lige at tjekke undersøgende ind i sig selv og give sig selv lov til at udskyde sin reaktion, så man ikke bare handler og handler, men også reflekterer over, hvad man kan gøre anderledes og bedre. Det handler om at mærke efter i de der splitsekunder, der kan være vanskelige at håndtere – og så vende opmærksomheden til nogle fysiske sansninger af egen krop. Hvor er min puls? Hvor er mine fødder? Det øjeblik man er i stand til at mærke sig selv, er man i stand til at tage

»Hvis målet er at have fokus på den pædagogiske opgave, så er en stor del af den opgave også at have en opmærksomhed på sig selv og kende sig selv.«

Freja Filine Petersen

beslutninger på et mere bevidst grundlag,” siger hun.

Men er der tid til det i en presset pædagogisk hverdag?

”Når teknikkerne først ligger på rygraden, så er det ikke noget, man skal gøre aktivt. Og det tager ikke tid fra børnene. For det bliver en rutine, der opstår i samspillet med dem,” siger hun med henvisning til, at det i bund og grund handler om at styrke den pædagogiske kvalitet.

”Jeg mener afgjort, at man kan udføre et bedre pædagogisk arbejde, når man har blik for sig selv. Hvis målet er at have fokus på den pædagogiske opgave, så er en stor del af den opgave også at have en opmærksomhed på sig selv og kende sig selv,” siger hun og tilføjer, at egenomsorg også er, at kunne sige fra – fx

overfor dårlige betingelser – i stedet for at vende utilstrækkeligheden mod sig selv.

Kultur og ledelse er afgørende

De fleste pædagoger oplever kun sjældent, at betingelserne er optimale. Det gør det endnu mere nødvendigt at stå sammen som personalegruppe og tale om det, der er svært, så ingen går med følelsen af ikke at slå til. Her spiller ledelse og kultur en afgørende rolle, fortæller Lone Svinth.

”Det er vigtigt, at ledelsen understøtter den pædagogiske egenomsorg ved fx at sige, at det er ok at tage en massagepause i løbet af dagen. Men endnu vigtigere er det, at lederen får skabt en kultur præget af åbenhed, hvor der er plads til, at man på et både fagligt og personligt niveau kan tale om, hvad der er svært. Lederen skal gå forrest og vise, at man kan adressere vanskelige situationer og tale om krydspreset: Du ved, hvad du skal og bør gøre, men betingelserne står i vejen,” siger hun og henviser til, at supervision udført af lederen kan være en løsning på den problematik.

”Lederen kan fx sætte sig på stuen og overvære samspillet med børnene og så give feedback til personalet efterfølgende. Men det kræver, at der er etableret klare fælles værdier, og at der hersker en åben og tryk kultur, hvor man kan være nysgerrig og stå sammen om udfordringerne, i stedet for at man står alene med dem. Og det er lederens opgave at sikre den kultur.”

Kollegial omsorg

Det handler blandt andet om at udvikle en refleksionspraksis sammen i personalegruppen, der gør medarbejderne i stand til at se nye muligheder.

”Pædagoger skal åbent kunne tale med hinanden, når de føler sig utilstrækkelige, og når de har brug for hjælp og kollegial sparring,” siger Lone Svinth.

Hun fortæller om en institution, hvor et par pædagoger har udviklet et særligt indbyrdes blik. De skal bare se på hinanden med det blik, så kan de gøre hinanden opmærksomme på, at der fx lige er noget, der skal ændres i tonen over for børnene.

”Det, at du ser din kollegas smerte som noget, I kan arbejde med sammen, det vil jeg kalde en kollektiv, kollegial omsorgsfuldhed,” siger Lone Svinth og fortsætter:

”I den institution var der en pædagog, der fortalte, at hun til nye kolleger altid sagde: ’Du kan opleve, at min stemme bliver skinger, også over for børnene. Det er ikke sådan, du skal gøre. Det skal du ikke spejle. Det er

»Det, at du ser din kollegas smerte som noget, I kan arbejde med sammen, det vil jeg kalde en kollektiv, kollegial omsorgsfuldhed.«

Lone Svinth

COLOURBOX

Man kan som pædagog udføre et bedre pædagogisk arbejde, når man har blik for sig selv, mener Freja Filine Petersen.

SÅDAN DRAGER DU SOM PÆDAGOG OMSORG FOR DIG SELV

- Tillad dig selv at dvæle undersøgende ved øjeblikket og dermed udskyde din reaktion et øjeblik – eller sætte parentes om din automatreaktion.
- Undersøg, hvad du mærker i kroppen – måske dit åndedræt, dine fødder – og tillad for en stund at det er sådan, du oplever det.
- Anerkend, at du måske oplever et svært øjeblik, og at du gør, det bedste du kan.
- Bevar din åbenhed for barnets perspektiv.
- Evaluér og reflekter over svære situationer – gerne sammen med dine kolleger.

EGENOMSORGSØVELSER

Åndedrætsøvelse: Registrer dit åndedræt uden at forandre det eller ville have det på en særlig måde. Registrer hvor du mærker det. Er det roligt og afslappet? Hurtigt eller spændt? Prøv bare at vende opmærksomheden mod åndedrættet og undersøg, om du kan tillade, at det er sådan et øjeblik.

Mærks kroppen-øvelse: Start med at klappe hele den ene side af kroppen med faste klap. Dvs. hele den ene arm, ned over mave og ryg, baller og ben og den ene side af ansigtet. Mærk så forskellen på dine to sider, inden du fortsætter til din anden side. Afslut øvelsen med at mærke hele kroppen

mig, når jeg er presset. Men så skal du lige sige 'hey, er der noget, jeg kan hjælpe med?' til mig."

Et sådant kollegialt sparringsarbejde fungerer selvfølgelig kun, hvis der er et sæt tydelige fælles værdier, som alle medarbejdere styrer efter, forklarer Lone Svinth.

Tager omsorgen for givet

Den pædagogiske egenomsorg såvel som den kollegiale omsorg er bundet op på pædagogisk kvalitet og vice versa – de er hinandens forudsætninger. Det er ikke gjort med et otte ugers kursus, understreger Freja Filine Petersen. Der skal arbejdes videre med det i den daglige praksis. Men egentlig ser hun det som noget helt grundlæggende for den pædagogiske profession.

"Jeg kunne tænke mig, at det blev en fast del af pensum på pædagoguddannelsen. Og at vi på den måde blev mere eksplicite om, at pædagogik er et omsorgsarbejde, der varetages af hele mennesker, som er farvet af egne tidligere erfaringer. Der er også dynamikker i pædagogers relationer til hinanden, og de er betydningsfulde og vigtige at tage højde for, før man kan blive den professionelle omsorgsperson, man gerne vil være. Alt det kræver en bevidsthed, som ikke nødvendigvis kommer af sig selv," siger hun.

Begge forskere problematiserer, at vi har en tendens til at tage omsorgen for givet i det pædagogiske arbejde. Og netop det skal vi være opmærksomme på; for vi risikerer, at noget går under radaren.

"Der skal være en forståelse blandt personalet for, hvad der er på spil i pædagogisk arbejde. Det handler grundlæggende om altid at arbejde ud fra et omsorgspædagogisk ståsted og altid se barnet som subjekt. At se barnets intentioner. Det er man nødt til at dele og italesætte. Ellers kan der være meget store forskelle i forståelsen af, hvad der er pædagogisk kvalitet." ■

Læs mere:

Freja Filine Petersen afslutter sin ph.d.-afhandling om pædagogers egenomsorg i maj 2020.

Chancelighed gennem legende lærende samspil - Engagerede voksen-barn samspil som udviklingsgrundlag for børn i udsatte positioner.

Projektets resultater rapporteres i artikler, der udgives i løbet af efteråret 2019. Følg med på dpu.au.dk/lls og se bl.a. videointerviews med forskerne samt rapportager fra institutionerne.

FREJA FILINE PETERSEN er ph.d.-studerende ved DPU, Aarhus Universitet, og skriver ph.d.-afhandling om pædagogisk egenomsorg. Hun er kandidat i pædagogisk psykologi og desuden uddannet psykomotorisk terapeut, pædagog, Marte Meo-terapeut og Åben og Rolig-instruktør.

LONE SVINTH er lektor i pædagogisk psykologi på DPU, Aarhus Universitet. Hun forsker i pædagogisk kvalitet i et sociokulturelt perspektiv, herunder børns deltagelsesmuligheder i samspil med det pædagogiske personale. Hun underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk psykologi.

KORT NYT

Asterisk september 2019

Læs alle nyheder på dpu.au.dk/aktuelt

HVAD KAN VI LÆRE AF DEN NYE GENERATION AF MINORITETSDANSKE BØRN?

Et nyt forskningsprojekt fra DPU, Aarhus Universitet, undersøger, hvad der præger den nye generation af minoritetsdanske børn, og hvordan de forholder sig til skolen. Forskerne skal samtidig se på, hvordan børnenes forældre navigerer i forhold til deres børns skolegang.

"Forældrenes strategier er interessante at dykke ned i, da de bunder i egne oplevelser af den danske skole og af at være minoritetsbarn i Danmark. De har derfor nogle andre forudsætninger for at guide deres børn, end deres egne forældre havde," siger Laura Gilliam, der har fået bevilget 2,4 millioner kr. af Det Frie Forskningsråd til projektet. Samtidig er denne generation af forældre og deres børn særligt interessante fra et integrations- og uddannelsesperspektiv. Når minoritetsdanske børn fra første og anden generation har klaret sig dårligere end majoritetsdanske børn, har man ofte forklaret det med sprog- og kulturbarrierer. Men den forklaring holder ikke længere:

"Når nye studier viser, at de første børn fra den nye generation af minoritetsbørn – gennemsnitligt – heller ikke klarer sig godt i skolen, så udfordrer det nogle af de antagelser, vi har, nemlig at det skyldes, at der ikke er blevet talt dansk i hjemmet, at deres forældre ikke kender skolesystemet og den danske kultur osv. For langt de fleste af forældrene er jo født og opvokset i Danmark, taler dansk i hjemmet og kender skolesystemet, for de har selv gået i dansk skole," siger Laura Gilliam, der mener, at vi skal se langt mere på sociokulturelle og situationelle forhold.

COLOURBOX

SKA' VI LEGE?

Synet af en pædagog, der kravler rundt på gulvet og leger hyphest med børnene, er blevet sjældnere. Det samme gælder synet af børn, der leger far, mor og børn eller andre fantasilege. Og det er lidt paradoksalt – for legen er ikke blevet mindre vigtig, tværtimod, siger lektor og dannelsesforsker Lars Geer Hammershøj fra DPU, Aarhus Universitet. "Leg er en vigtig del af børns dannelse, og i disse år er der netop kommet fokus på at styrke børns dannelse. Det er blevet en del af den nye dagtilbudslov. Vi vil gerne have, at børn dannes mere, og derfor vil vi gerne have, de leger noget mere. Men i forskningen får vi meldinger fra pædagogerne og ledelsen

i dagtilbuddene om, at der er blevet mindre tid til at lege, og at børnene leger mindre. Så det, der synes at være brug for mere af, er der blevet mindre af," siger Lars Geer Hammershøj.

I de kommende fire år skal han sammen med andre forskere fra DPU, Aarhus Universitet, og fem professionshøjskoler undersøge, hvordan mødet med kunst og kultur i dagtilbud kan få legen til at fylde mere. Det skal de gøre i forbindelse med det landsdækkende børnekulturprojekt LegeKunst, der med 25 mio. kr. fra Nordea-fonden i ryggen skal sætte kunst og kultur på programmet i 20 danske kommuners dagtilbud.

FIND FORSKNINGSBASERET VIDEN

Husk, at du kan finde forskningsformidlende og videnskabelige artikler på dpu.au.dk/viden. Her kan du blive klogere på mere end 40 emner, fx folkeskole, dagtilbud, leg, mobning og positiv psykologi.

ABONNÉR PÅ DPU'S NYHEDSMAIL

Få nyheder og invitationer til arrangementer på DPU i din indbakke
[Tilmeld dig på dpu.au.dk/nyhedsmail](mailto:dpu.au.dk/nyhedsmail)

Vi maler omsorgsarbejdet i familien alt for lyserødt og giver hinanden dårlig samvittighed, når konflikterne presser sig på. Men konflikter er en naturlig del af det at drage omsorg, påpeger DPU-forsker Dorte Kousholt, der mener, at skoler og dagtilbud kan være med til at skabe en større åbenhed for konfliktualitet i omsorg.

OMSORG OG KONFLIKT GÅR HÅND I HÅND

Af MAJ JUNI

En hjælpende hånd, en trøstende favn og én, der altid passer på dig. Det er den slags positive billeder, vores opfattelse af omsorg for børn oftest tegner. I hverdagslivet hos familierne tæller alt fra det store til det små med; fra den grundlæggende trykthed og stabilitet til det at starte dagen med et sundt morgenmåltid eller lære at cykle. Men lige så dominerende som den gængse opfattelse af omsorg er, lige så forstyrrende er den formentlig i samspillet mellem børn og voksne, lyder det fra psykolog og lektor på DPU, Aarhus Universitet, Dorte Kousholt. Hun har i mere end 15 år forsket i børn og familiers hverdagsliv og arbejder med begrebet 'konfliktuel omsorg'.

"Selve den proces, hvor man gør noget for en anden i den gode sags tjeneste, er ikke nem. Den er forbundet med en hel masse forskellige perspektiver og interesser og en masse uvished og uklarhed, som man bliver infiltreret i," siger Dorte Kousholt og giver et eksempel:

"At drage omsorg for børn er eksempelvis at lære dem selvhjulpethed i forhold til forskellige praktiske ting som at binde deres snørebånd, hvor man arrangerer situationer, hvor de selv kan prøve. Det er både en overordnet omsorg for, at de lærer det, og en konkret omsorg i situationen, hvor de binder snørebåndet.

Men så opstår der de her hverdagssituationer, som alle kender. Måske er man ved at komme for sent, og barnet er 100 år om det. Eller pædagogerne i institutionen synes, ens barn skal lære det hurtigere, end man selv synes. I alle de konkrete situationer, hvor vi drager omsorg, ligger der en masse forskellige perspektiver og hensyn, som man skal

finde rundt i og have til at spille sammen. Det er ikke nemt."

Når puslespillet ikke går op

Dorte Kousholt mener, at vi som samfund har en problematisk tendens til at skille de to begreber konflikt og omsorg ad.

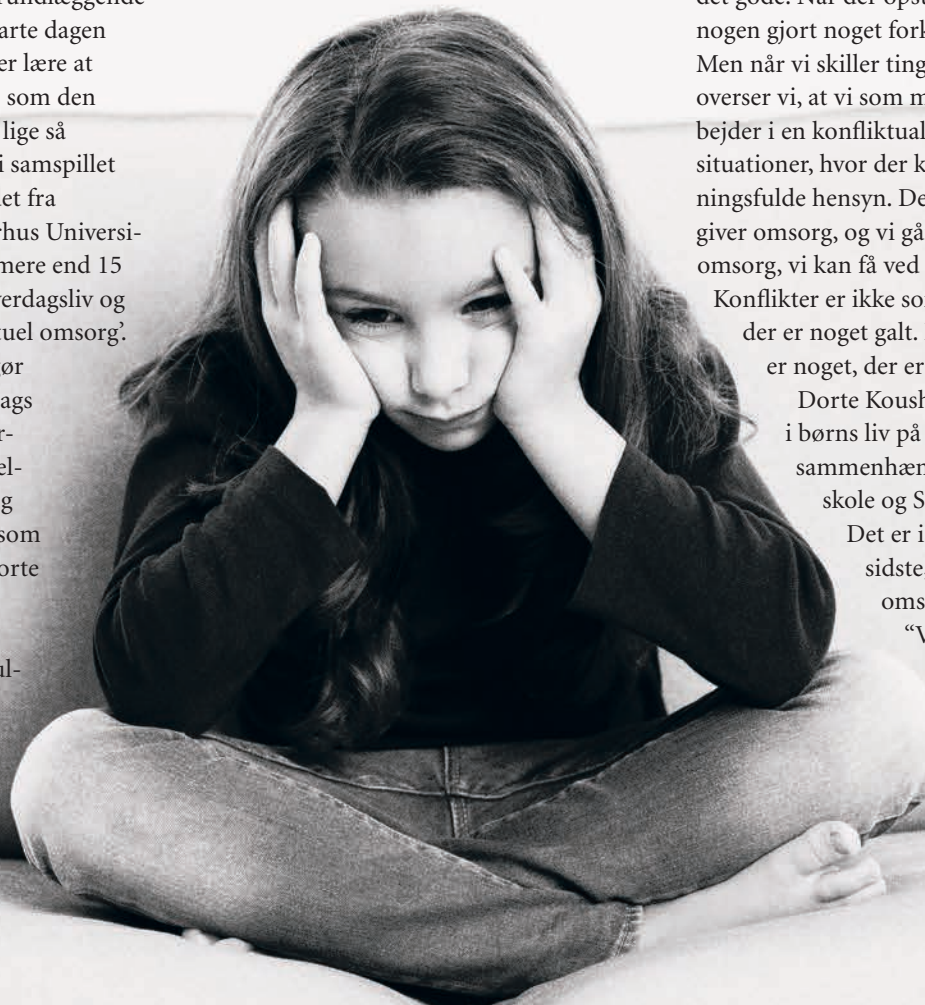
"Konflikterne er det dårlige, omsorgen er det gode. Når der opstår en konflikt, har nogen gjort noget forkert, eller noget er galt. Men når vi skiller tingene ad på den måde, overser vi, at vi som mennesker hele tiden arbejder i en konfliktualitet – i nogle konkrete situationer, hvor der kan være modsætningsfulde hensyn. Det gælder også, når vi giver omsorg, og vi går glip af den viden om omsorg, vi kan få ved at lære af konflikterne.

Konflikter er ikke som sådan udtryk for, at der er noget galt. De er udtryk for, at der er noget, der er svært."

Dorte Kousholt har både forsket i børns liv på tværs af forskellige sammenhænge som daginstitution, skole og SFO og livet i familier.

Det er især i forhold til det sidste, hun har undersøgt omsorgsrelationerne.

"Vi har en tendens til at harmonisere og idyllisere familieleven. Det er stedet, hvor der skal være opbakning, støtte og gode relationer. Historisk er familien også portrætteret som et sted for trykthed,

tilknytning og omsorg. Et sted, hvor børnene sidder glade om bordet og spiser. Ikke et sted hvor børnene kaster med maden eller skændes med forældrene.”

Men hverdagen i børnefamilier er langt fra altid præget af ren harmoni, pointerer Dorte Kousholt.

“Det at skabe et familiefællesskab er hele tiden forbundet med, at vi håndterer noget, som er modsætningsfyldt. Det er konfliktuelt, fordi det er fyldt af forskellige perspektiver og interesser. Vi arbejder hele tiden for at få tingene til at hænge sammen, og hverdagens forskellige hensyn falder ikke bare på plads som et puslespil, hvor brikkerne passer sammen,” siger Dorte Kousholt.

Viden fra mange kilder

Eksemplerne på de mange forskellige interesser og perspektiver i omsorgen er ofte banale, men essentielle. Spørgsmålet om, hvornår et barn skal i seng, kunne være ét eksempel. Her skal der tages hensyn til, hvordan man skaber en god overgang fra leg til søvn. Det er en måde at drage omsorg på. Skal barnet fx have lov til at lege færdig, hvis det er meget optaget af noget? Samtidig er der også hensynet til, at barnet får nok søvn. Måske har man et barn, som ikke vil i seng om aftenen, men som bliver meget påvirket af at sove for lidt og skal med bussen til skovbørnehaven 8.30 næste morgen. Eller måske har barnet en større søskende, som man skal lave lektier med senere, hvilket der også skal være tid til. Alt i alt er der mange forskellige indsatser i familiernes samlede omsorgspulje.

“Omsorg indebærer ofte også, at man indtager viden og erfaring. Fx om hvor meget søvn ens barn har brug for. Eller om det er godt med en fast sengetid. Og hvor kommer den viden fra? Der er mange kilder, når det handler om børn. De lever halvdelen af deres liv i institutioner. Og forældrene er afhængige af den viden, de får fra institutionerne om, hvordan barnet trives. Det er overvejelser, der også fletter sig ind i forældrenes vurderinger,” siger Dorte Kousholt, der ikke er i tvivl om, at forældrenes relation til institutionen og den viden og de indsigter, de får fra pædagogerne, spiller ind i forhold til, hvordan der bliver draget omsorg derhjemme.

Omsorg overskrider grænser

De forskellige sammenhænge, barnet indgår i, er altså også aktører i familiens samspil. Kombineret med at der er et væld af ofte modsatrettede råd og retningslinjer for, hvad børn har brug for for at få et godt liv, betyder det, at kompleksiteten for forældrene er stor.

»Når de får mulighed for at udveksle erfaringer med andre forældre, åbner det også for nye muligheder. Det giver blik for, at der er mange måder at håndtere konflikter på.«

Dorte Kousholt

“Det har stor betydning derhjemme, hvad der sker i omverdenen. Et af eksemplerne fra min forskning er fra en familie med en dreng, som ikke spiser så meget. Forældrene var meget bekymrede for, om han fik det, han havde brug for. Hele situationen omkring maden udviklede sig til et konflikttema i familien. Det handlede også rigtig meget om, hvordan han trivedes i sin daginstitution. Holdt han sig tilbage og var forsigtig, blev det koblet sammen med det at være lille og ikke at spise så meget. Derfor blev det et konflikttema,” fortæller Dorte Kousholt og pointerer, at mad rigtig ofte bliver omdrejningspunkt for konflikter, fordi det er så tæt koblet med omsorg i familien.

“Det er ofte forbundet med noget meget skæbnsvangert – vi ved, mad er vigtigt. Det er noget, vi engagerer os meget i. Og der ligger en kim til konflikt, for vi synes, maden og spisningen er forældrenes ansvar, men samtidig er det også noget, der overskrider barnets krop og subjektivitet. I det hele taget overskrider omsorg ofte i en eller anden forstand grænser. Det viser, hvor sammenfiltrede vi er som betingelser for hinanden,” forklarer Dorte Kousholt.

Sparring med andre forældre

Idealet om den glade familie, der sidder med maverne mætte af sund mad rundt om spisebordet, matcher altså på ingen måde familiens realitet som et fællesskab, hvor deltagerne indordner sig og regulerer sig både efter hinandens og udefrakommende interesser. Og i det mismatch overser vi som samfund også, i hvor høj grad praktiske livsomstændigheder som økonomi eller boligsituation og sociale samspil som samarbejdet med pædagoger eller andre forældre har betydning for, hvilken omsorg, man kan give i en konkret situation.

“Omsorg bliver ofte gjort til en evne hos forældrene, som kan være mere eller mindre

god. Men når vi lægger vægt på omsorg som en individuel egenskab, mister vi fokus på, at det også er et spørgsmål om, hvilke betingelser, vi skaber for omsorgen,” forklarer Dorte Kousholt, der mener, at det ville være gavnligt at få en større helhedsforståelse af omsorgen for barnet og de potentielle konflikttemaer.

“I min forskning kan jeg se, at det hjælper forældrene at snakke med andre forældre og udveksle, hvordan de reelle situationer er. Hvad er man i tvivl om, og hvilke konflikter har man? Forældrene føler sig lettet ved genkendelsen hos de andre familier og visheden om, at det er ganske almindeligt med den slags konflikter. At de fx ikke er de eneste, der har sådan nogle lortemorgener. Når de får mulighed for at udveksle erfaringer med andre forældre, åbner det også for nye muligheder. Det giver blik for, at der er mange måder at håndtere konflikter på og flere muligheder for at omorganisere selve situationen i stedet for at bebrejde sig selv eller sit barn, at det gik galt.”

Dorte Kousholt peger på, at der i institutioner og skoler er mulighed for at skabe en åbenhed for, at forældrene kan tale sammen og få dilemmaer på bordet, og at det derfor også er en åbenhed, som det er værd at bruge kræfter på at facilitere. Desuden er det også vigtigt, at vi bevæger os væk fra skyld eller dårlig samvittighed hos den enkelte familie eller den enkelte forælder. I stedet skal vi se på mulighederne for at reorganisere de situationer, der giver konflikter.

“Det handler i høj grad om at identificere de forskellige hensyn, man prøver at håndtere. Når man fx står i køen i supermarkedet med en far og hans barn, og barnet skriger efter slikket fra hylden ved kassen, så vurderer man jo situationen ud fra dens umiddelbare præmisser. Men vi har ikke indblik i alle de ting, der spiller sammen, fx hvad der er gået forud, eller hvordan situationen i familien er lige nu. Jeg tror, vi kan nå uendeligt meget længere, hvis vi går til omsorg med en åben og undersøgelsesbaseret tilgang i stedet for en fordømmelse af konflikten.” ■

Læs mere:

Dorte Kousholt: Børnefællesskaber og familieliv – børns hverdagsliv på tværs af daginstitution og hjem. Dansk Psykologisk Forlag, 2011.

DORTE KOUSHOLT er lektor på DPU, Aarhus Universitet. Hun forsker i børn og familiers hverdagsliv og inden for temaer som forældres selvforståelse og børns fællesskaber i daginstitution og skole. Hun underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk psykologi.

Der er sket et paradigmeskifte i ældreplejen, hvor den hjælpende hånd i vid udstrækning er byttet ud med hjælp til selvhjælp. Udsigten til længere levealder har gjort det økonomisk nødvendigt at nytænke omsorgen for vores ældste. Om de ældre selv profiterer af skiftet, afhænger af, om vi formår at sætte mennesket først og respekterer, at det gode ældreliv kan have mange former.

SKAL SELV SKAL SELV

er det nye mantra
i ældreplejen

Tiden, hvor hjemmehjælperen lagde vejen forbi, svingede støvsugeren, drak en kop kaffe og hjalp til med det daglige bad hos byens ældre, er ved at være forbi. I dag består tilbuddet af et rehabiliteringsforløb, der skal hjælpe den ældre til så vidt muligt at klare sig selv.

Fredericia Kommune var den første danske kommune, der i 2008 vendte op og ned på ældreplejen og introducerede hjælp til selvhjælp. Siden har andre kommuner fulgt trop, og fra 2015 har det været lovpligtigt for kommunerne at tilbyde deres ældste borgere rehabilitering.

”Det er sjældent, man kan tale om en win-win-situation, når kommunerne skal spare penge, men der er et potentiale her. Der bliver flere og flere ældre, fordi vi lever længere, så det har været helt nødvendigt at finde en ny og mere bæredygtig måde at tænke ældreomsorg på. Men det kan samtidig være en gevinst for den ældre, der får lov til at bevare sin autonomi længere.”

Sådan siger Heidi Hesselberg Lauritzen, der er ph.d.-studerende ved VIVE og har været med til at evaluere en afprøvning af rehabiliteringsforløb i Syddjurs og Slagelse Kommune. Men selv om evalueringerne er positive, og der ifølge Heidi Hesselberg Lauritzen er bred enighed om, at det er både nødvendigt og meningsfuldt at nytænke omsorgen for vores ældre, er realiseringen langt fra ligetil.

”Det er hele tankegangen, der skal ændres – hos medarbejdere, borgere og hos de pårørende. Og så er der tale om mennesker i meget sårbare situationer, så det er helt afgørende, at værdighed og etik sættes højt, at den ældre ikke presses ud i noget, han eller hun ikke er klar til. Det er ikke nødvendigvis alle ældre, der kan og skal rehabiliteres.”

Udgangspunkt i den enkelte

Skal den nye måde at tænke ældrepleje på blive en succes for andet end den kommunale pengepung, er det ifølge Heidi Hesselberg Lauritzen helt afgørende, at det, som det også fremgår af lovteksten (se boks), er den enkelte borgers behov, der er i centrum.

”Rehabiliteringen har de bedste resultater, når den sker med udgangspunkt i borgerens motivation. Det kan for eksempel være et ønske om igen at kunne lægge blomster på sin ægtefælles gravsted, lege med børnebørnene eller at komme op ad trappen til soveværelset på første sal. Presser man rehabiliteringen ned over en borger, der ikke er klar, kan det

blive uværdigt – og i værste fald have den modsatte effekt,” siger Heidi Hesselberg Lauritzen.

Det er derfor også relevant at spørge, om alle grupper af ældre kan rehabiliteres. Hvad med de demente eller de terminale?

”Som udgangspunkt vil jeg mene, at mange ældre kan rehabiliteres. Det kan jo være helt små ting som selv at tage sin støttestrømpe på eller at forberede et måltid mad. Men igen bygger det på en vurdering af den enkelte.”

Ældre der ikke passer ind

Jon Dag Rasmussen er antropolog og forsker i ældre menneskers hverdagsliv. Han peger på respekten for den enkeltes liv som det allervigtigste element i god ældreomsorg.

”Der er en tendens til at tale om det gode ældreliv i bestemt form – som om der er en formel for det. Folk er lige så forskellige, når de er ældre, som de er midt i livet. Hvis rehabilitering skal give mening, er det helt afgørende, at den tager sit udgangspunkt i det, der er et godt liv for den enkelte,” siger Jon Dag Rasmussen og uddyber:

”Det er præmissen for ældreomsorgen, der er vigtig. For nogle ældre er det en værdifuld del af et godt liv at sidde og kigge på en genstand i en reol eller at kigge ud af vinduet – og her være i et flow af fortid og nutid. Det gode ældreliv handler ikke kun om at være selvhjulp. Når man bruger tid sammen med gamle mennesker, opdager man, at tiden får en anden beskaffenhed. Der sker en slags opløsning af tidsstrukturer. Det er der, vi skal møde dem – og ikke nødvendigvis presse selvhjulp, banko og aktiviteter ned over dem, fordi vi tror, vi ved, hvad det gode ældreliv er,” siger Jon Dag Rasmussen.

I forhold til ældreplejen, som den ser ud efter paradigmeskiftet, ser Jon Dag Rasmussen udfordringer, når det kommer til de ældre, der ikke passer ind i de formelle rammer. Han peger på den gruppe af ældre, der søger ud af deres hjem – og i stedet bruger det, han kalder ’assisterende rum’. Det kan være parker, gader eller væresteder.

”Langt de fleste af disse ældre vil sådan set gerne have hjælp, bare ikke gennem de formelle kanaler. Jeg har set tidligere misbrugere falde i igen, og jeg har set ældre i denne gruppe, der har ønsket at afslutte deres liv, fordi de ikke længere havde førlighed til at bevæge sig rundt i byen. På den måde vil rehabilitering give mening. Men det kræver, at vi synes, det er lige så ok at rehabilitere med henblik på at kunne sidde på bænken et par år endnu, som det er at rehabilitere for at kunne lægge blomster på kirkegården.

»Det er sjældent, man kan tale om en win-win-situation, når kommunerne skal spare penge, men der er et potentiale her.«

Heidi Hesselberg Lauritzen

LOVGIVNING OM REHABILITERING

En ny lovgivning fra 2015 (Serviceloven § 83a) slår fast, at kommunerne skal "... tilbyde et korterevarende og tidsafgrænset rehabiliteringsforløb til personer med nedsat funktionsevne, hvis rehabiliteringsforløbet vurderes at kunne forbedre personens funktionsevne og dermed nedsætte behovet for hjælp efter § 83, stk. 1. Vurderingen skal være individuel og konkret og tage udgangspunkt i modtagerens ressourcer og behov.

Desuden skal der investeres i at skabe nogle mere uformelt klingende rammer, hvor man kan møde denne gruppe af ældre, for de vil gøre alt for at undgå det formelle system. Det vil de fleste samfundsøkonomer nok synes er flødeskum, men det er nødvendigt, hvis man vil nå dem på en ligeværdig og opbyggelig måde,” siger Jon Dag Rasmussen.

Skeptiske pårørende

Kravet om rehabilitering går hånd i hånd med andre initiativer i samfundet, hvor vi i højere grad lægger vægt på selvhjulp.

”Der er ingen tvivl om, at det her er vejen frem. At det er den bæredygtige vej, hvis vi skal håndtere den demografiske udfordring, vi står over for. Det vigtige er så at skabe en form, hvor det er borgeren – og ikke økonomien – der kommer først. Der er gode muligheder i denne måde at tænke ældrepleje på, men man skal ikke være bløjet, for selvfølgelig er der faldgruber. Og selvfølgelig tager det tid at finde formen,” siger Heidi Hesselberg Lauritzen.

Dertil kommer, at kommunerne ofte møder skepsis hos de pårørende, der ikke altid uden videre køber idéen om, at rehabilitering frem for traditionel ældrepleje er den bedste løsning.

REHABILITERING AF ÆLDRE I TO KOMMUNER

VIVE har i 2017 evalueret Syddjurs og Slagelse Kommunes modeller for rehabilitering af ældre borgere. Evalueringen viste blandt andet, at:

- 72 procent af borgerne nåede deres mål og er blevet selvhjulpne i forhold til den aktivitet, de ønskede
- 9 procent har delvist fået indfriet deres mål
- 18 procent har ikke opnået deres mål
- 20 procent modtager ikke yderligere hjælp efter rehabiliteringsforløbet
- 24 procent modtager praktisk hjælp
- 14 procent får hjælp til personlig pleje
- 42 procent modtager både praktisk hjælp og hjælp til personlig pleje.

”Hvis de pårørende ikke har tillid til, at det her er en god idé, er det svært at gennemføre. Der er pårørende, der mener, at det er en retting til at få hjælp. Som ser det sådan, at nu har deres mor arbejdet, siden hun var 14, så hun har ret til at få hjælp til de ting, hun ikke umiddelbart kan. Der ligger en stor kommunikationsopgave i at formidle, at det på sigt kan være en gevinst for den ældre at kunne klare sig selv,” siger Heidi Hesselberg Lauritzen.

Ny tværfaglig organisering

Også for de medarbejdere, der skal skabe rammerne om rehabiliteringen, kræver det en stor omstilling. Særligt stiller paradigmeskiftet krav til, at medarbejderne i langt højere grad tænker holistisk.

”Der har været rigtig meget silo-tænkning på ældreområdet. I rehabilitering er tværfaglighed og en holistisk tilgang til den enkelte borger kerneområder. Og det kræver altså, at de forskellige fagligheder taler sammen og arbejder systematisk sammen,” siger Heidi Hesselberg Lauritzen.

I de to kommuner, der indgår i VIVE's evaluering, har man haft særligt fokus på sygeplejerskens rolle, for mens terapeuter og sosu'er har været mere vant til at arbejde sammen i ældreplejen, skal sygeplejerskerne finde deres plads i teamet, og finde ud af hvordan deres sundhedsfaglige blik kan spille ind.

”I den ene af de kommuner, vi har evalueret, er det lykkedes rigtig godt, fordi man har formået at skabe rammer for, at teamet

»Der er en tendens til at tale om det gode ældretilværelse i bestemt form – som om der er en formel for det. Folk er lige så forskellige, når de er ældre, som de er midt i livet.«

Jon Dag Rasmussen

kan tale sammen og bruge hinanden. På den måde er rehabiliteringen også et paradigmeskifte for organiseringen i kommunerne,” siger Heidi Hesselberg Lauritzen og påpeger, at det også kræver, at de professionelle anlægger et helt nyt blik på deres arbejde.

”Jeg har talt med sosu'er, der ser det som et kald at hjælpe de ældre med støttestrømpen eller det daglige bad, og så kan det altså være svært pludselig at skulle have hænderne på ryggen og lære den ældre at klare sig selv,” siger hun.

Angst for ensomhed

Men hvad nu når den ældre har lært at klare sig selv, og den kommunale medarbejder ikke længere lægger vejen forbi, fordi den ældre i princippet er i mål med sin rehabilitering?

”Mange gange er det jo ikke selve hjælpen, der er vigtig, men det at Mette kommer forbi,

og man får en kop kaffe og en snak om livet. Udsigten til, at det ikke længere sker, kan være angstprovokerende for nogle ældre,” siger Heidi Hesselberg Lauritzen.

Jon Dag Rasmussen er enig i, at netop ensomheden er vigtig at have for øje i den nye måde at tænke ældrepleje på:

”Der er en eksistentiel fare i at hive de mellemenneskelige relationer ud af ligningen. Og det gør man jo, når man udskifter hjemmehjælperen med selvhjulpnehed – eller teknologi,” siger han. ■

Læs mere:

Heidi Hesselberg Lauritzen: Rehabilitering på ældreområdet: Afprøvning af en model for rehabiliteringsforløb i to kommuner, SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 2017.

Jon Dag Rasmussen: Ældre på samfundets underflade, Frydenlund Academic, 2019.

JON DAG RASMUSSEN er antropolog, ph.d. og tidligere postdoc ved DPU, Aarhus Universitet. Han forsker primært i ældre menneskers hverdagsliv. Han er desuden optaget af etnografisk metode, teoriudvikling og de brydningsfelter og overlap, der viser sig imellem videnskab(er), litteratur, filosofi og kunst.

HEIDI HESSELBERG LAURITZEN er ph.d.-studerende hos VIVE, hvor hun forsker i ældreområdet, med særlig interesse for hvilken betydning medarbejdernes motivation og kompetencer har for kvaliteten i ældreplejen. Hun har medvirket til evalueringen af to modeller for rehabilitering af ældre.

ROBOTTER KOMMER TIL KORT I OMSORGSARBEJDE

Sociale omsorgsrobotter vinder indpas i ældreplejen, hvor de blandt andet skal modarbejde ensomhed og demens. Men robotterne kan ikke gøre det ud for mennesker, og forskere er derfor skeptiske over for kommunernes tendens til at erstatte 'varme hænder' med robotter i omsorgssektoren.

Af MATHILDE WEIRSØE

Gertrud på 89 er dement og bor på plejehjem, og hun har siddet og nusset og talt til den lille hvide plyssede robot-babysæl Paro. Gertrud er ikke den eneste plejhjemsbeboer, der får besøg af robotsælen Paro. Faktisk er der købt stort ind af robotsæler til de danske plejehjem. Håbet er, at de kan afhjælpe de ældres ensomhed, som personalet på plejehjemmet ikke har tid til at tage sig af. Men virker det? Kan en robotsæl virkelig gøre det ud for menneskelig omsorg?

”Ja, for nogle ældre virker det. Men andre føler sig intimiderede og umyndiggjorte af sælen. En ældre mand på samme plejehjem blev rasende, fordi han følte, at personalet så ned på ham, når de gav ham et tøjdyr. Problemet er, at vi prøver at erstatte en omsorgsrelation, der før er blevet varetaget af mennesker, med en robot. For nogle er det ok, for andre dur det slet ikke,” siger Cathrine Hasse, der er antropolog og professor i fremtidsteknologi og læring på DPU, Aarhus Universitet.

Hun påpeger, at der er et etisk spørgsmål forbundet med at udlevere sådan en robotsæl til demente.

»Robotter kan ikke erstatte mennesker i sociale relationer, og det kommer de aldrig til at kunne. De kan tage delopgaver på sig, men der hvor relationen betyder noget – i interaktionen – går det galt.«

Cathrine Hasse

»Nogle demente tror, at sælen er levende. Det betyder også, at hvis den løber tør for batteri, kan de tro, at den er død, og så bliver de ulykkelige. Det er et etisk dilemma, kommunerne og de professionelle er nødt til at forholde sig til.»

Mange kommuner har allerede erstattet mennesker med robotter i det fysiske plejearbejde, fx til støvsugning, bad og bleskift. Det nye er, ifølge Cathrine Hasse, at vi ser en tendens til, at man også indfører såkaldte sociale robotter i ældre- og omsorgsplejen.

»De skal erstatte den menneskelige relation i omsorgsarbejdet. Dvs. den emotionelle kontakt, som opstår, når en sosu-medarbejder fx tager sig tid til at tale med den ældre og holder hende i hånden,» siger hun.

Kan ikke erstatte mennesker

Når kommunerne lige nu i stor stil indkøber robotter, der skal hjælpe personalet med den personlige pleje såvel som med den emotionelle omsorg for de ældre, skyldes det manglen på de såkaldte 'varme hænder.' Om ti år vil der være over 200.000 flere +65-årige end i dag. Med andre ord: Presset på sundhedsydelser og kommunal hjælp bliver enormt i de kommende år.

Problemet ved den udvikling er ifølge Cathrine Hasse, at robotproducenterne, der nu forsøger at producere sociale omsorgsrobotter, ikke har fået omsat den kompleksitet og diversitet, der kendetegner relationer mellem mennesker, til robotten.

»Robotter kan ikke erstatte mennesker i sociale relationer, og det kommer de aldrig til at kunne. De kan tage delopgaver på sig, men der hvor relationen betyder noget – i interaktionen – går det galt,» siger hun og understreger i øvrigt væsentligheden af, at teknologien styres af fagligt kompetente personer. Men de kompetencer har plejehjemspersonalet ikke nødvendigvis.

»De er også forsøgspersoner. Introduktionen af robotter i ældreplejen pålægger plejepersonalet nye opgaver, der forudsætter en række kompetencer. Det kræver blandt andet uddannelse i teknologiforståelse. Men den uddannelse tilbyder vi dem ikke pt.,» siger Cathrine Hasse, der i forskningsprojektet *Technucation* netop undersøgte, hvordan man kan styrke lærer- og sygeplejerskestuderendes teknologiforståelse.

Fra Korea til Aarhus

Alligevel møder de professionelle i omsorgssektoren flere og flere robotter i deres arbejde. Også robotter, der oprindeligt er produceret med et helt andet formål.

For nogle år siden overbeviste KIST (Korean Institute of Technology) Aarhus Kommune om, at robotten Silbot, der er udviklet i Sydkorea og blev brugt til at lære skoleelever engelsk, kunne bruges i et ældrecenter til at forebygge og modvirke demens. Det skulle ske gennem et såkaldt brain fitness program, hvor de ældre skulle løse opgaver på iPads.

Men hvordan ender en robot, der er udviklet til skoleelever i Korea, på et plejehjem i Aarhus? Det gjorde den, fordi en kommunalchef fra Aarhus Kommune under et besøg i Sydkorea så sig varm på robotten og lod sig overbevise af producenten om, at den også kunne bruges til at træne hukommelse og koncentration hos ældre og demente. Det fortæller Lasse Blond, der har skrevet ph.d.-afhandling på Aarhus Universitet om introduktionen af robotten Silbot i en dansk kontekst, nemlig på Vikærgården og DemensCentrum i Aarhus. Han forklarer, at teknologien såvel som de professionelle arbejde har antaget nye former undervejs.

»Ergoterapeuterne adapterer hele tiden teknologien til praksis og gør den brugbar. På den måde tilpasser de teknologien til den kontekst, hvor den skal bruges. I starten var

SOCIALE ROBOTTER

PARO er en plys-robotsæl, som skal interagere med mennesker på en sådan måde, at de bliver følelsesmæssigt knyttet til den. Den betegnes som en interaktiv terapeutisk robot, som har indbyggede computere, der 'lærer' med tiden. Disse computere er forbundet med en række sensorer overalt på kroppen. Sensorerne bruger Paro til at se, høre, føle og genkende stimuli og miljøer. Den har i flere år været udbredt på danske plejehjem og bruges særligt i forhold til demente. Paro skal virke afslappende og motiverende og forbedre sociale evner hos de demente. Derudover skal den forbedre kontakten mellem de demente og plejepersonalet.

SILBOT er oprindeligt udviklet af KIST (Korean Institute of Technology) til koreanske skoleelever, der skal have fjernundervisning i engelsk. Men robotten har fundet vej til Aarhus Kommune, hvor man på et ældrecenter bruger den til at træne koncentration og hukommelse hos demente borgere.

der en villighed blandt de professionelle til at tilpasse sig den nye teknologi. Men efter et stykke tid opstod der sund faglig skepsis, for der er noget, robotten ikke kan i praksis. Så trækker de professionelle på deres erfaringer og justerer på robotten. Den ergoterapeut, der finder ud af, at kodningen ikke passer til praksis, går ind og ændrer koden og gør på den måde noget ved teknologien. Robotten gør samtidig noget ved de professionelle selvførelse og arbejdsmetoder. Så forandringen går begge veje,” fortæller Lasse Blond og tilføjer, at de professionelle føler sig kreativt udfordret. De har taget udfordringen på sig og har improviseret undervejs.

Motivation og humør stiger

Men hvad med de ældre og demente? Gør robotten Silbot en forskel for dem og deres demens? Producenten påstod at have undersøgt det med et positivt udfald. Men de artikler, der dokumenterede det, blev kun publiceret på koreansk og er aldrig oversat til engelsk. På DemensCentrum Aarhus hæfter personalet sig ved, at de demente bliver motiverede af robotten, og at humøret stiger. Og det er jo umiddelbart succesfaktorer, der er til at tage og føle på.

”De ældre er meget positive, og nogle af dem finder det spændende blot at skulle lære at bruge den iPad, der er tilknyttet. Der er også markant forbedret sproglighed hos mange af dem. Det ser man som positive resultater, men der er ikke foretaget videnskabelige undersøgelser af, hvorvidt brain fitness med Silbot har modvirket udviklingen af demens,” siger Lasse Blond.

I Finland var to finske læger med dobbelt-doktorgrader fra starten skeptiske over for at bruge robotten i forhold demente. Lægerne afviste koreanernes resultater, og finnerne blev i samråd med KIST i stedet enige om at teste Silbots evne til at skabe adspredelse blandt ældre og demente i Helsinki Kommune. Konklusionen blev, at robotten var en meget dyr form for adspredelse.

Teknologi forandrer

Cathrine Hasse forklarer, at når man opstiller kriterier for, hvad teknologier skal kunne, så skal de enten gøre tingene mere effektivt, eller også skal de gøre noget godt for mennesker. Det sidste kriterium levede Silbot i og for sig op til hos de demente i Aarhus. De blev glade.

Lasse Blond hælder mest til den forklaring, at effekten – forandringen i sindstilstand – opstod, fordi der skete noget nyt i de gamle hverdagstrummer. Det flugter med en

»Alle parter kommer forandrede ud af interaktion med robotter – både mennesker og teknologi.«

Lasse Blond

pointe, som begge forskere bøjer i neon: Teknologien forandrer altid det, den bryder ind i.

”Alle parter kommer forandrede ud af interaktion med robotter – både mennesker og teknologi,” fastslår Lasse Blond.

Cathrine Hasse tilføjer, at når vi forsøger at bygge sociale robotter som Paro og Silbot, der skal erstatte mennesker i omsorgsarbejdet, så gør det, uagtet om eksperimentet lykkes eller ej, noget ved menneske-robotrelationen og ved menneske-menneske-relationen – i dette tilfælde relationen mellem personalet og de demente.

”Det er vi nødt til at forholde os til, inden vi overhovedet introducerer sociale robotter i en hvilken som helst kontekst,” siger hun.

Grænser for teknologi

Begge forskere tager afstand fra den forskning og industri, der søger at styrke kunstig intelligens, og som især vinder frem i USA for tiden. I stedet mener de, at robotteknologien skal løfte menneskets evne til at udføre sit job, så det menneskelige arbejde bliver stærkere og bedre.

”Robotten kan ikke så meget i sig selv, men sammen med et menneske – fx en ergoterapeut eller en sygeplejerske – kan den meget. Man kan tale om en gensidig afhængighed mellem mennesker og robotter. Men robotten bliver først social, når den bliver en del af den sociale praksis. Den bliver menneskeliggjort af mennesker, de professionelle, der forklarer dens opførelse og hjælper den i gang og justerer den,” fortæller Lasse Blond.

Cathrine Hasse ser også et potentiale i at styrke samarbejdet mellem mennesker og robotter, så længe det sker med en god portion fornuft og på menneskers præmisser.

”Robotter kan og skal ikke blive ligesom mennesker, men det er klart, at vi skal arbejde på at skabe bedre teknologi til omsorgssektoren, for de mennesker, der arbejder der,

kan ikke løfte opgaven alene, simpelthen fordi de ikke har hænder nok. Slet ikke i fremtiden. Men vi skal have styr på, hvad teknologien kan, og hvad mennesker kan. Det er ikke det samme. Teknologien kan noget godt. Bestemt. Når det nogle steder går galt, fx med datafejl i politirapporteringer, og når der er datalek fra sundhedsplatformen, så er det, fordi man tror, at teknologien tænker ligesom mennesker,” siger Cathrine Hasse.

Hun argumenterer for, at den humanistiske forskning er yderst relevant i udviklingen af robotteknologi, så vi kan blive skarpere på, hvad teknologien kan bruges til i fx pleje- og omsorgssektoren. Hendes pointe er, at vi skal se på praksis, før vi ser på teknologien, og ikke gøre som ingeniørerne, som hun kritiserer for at starte den anden vej rundt: ”Vi har noget smart teknologi, hvad kan vi med den?”

”Vi mennesker tror, at teknologien kan alt i fremtiden, men jeg tror, vi skal erkende, at der er grænser for, hvad teknologier kan, ligesom der er grænser for, hvor længe mennesker kan leve, og hvor langt vi kan rejse i rummet. Der er grænser, der bremser os. Og på samme måde er der grænser, der bremser teknologien.” ■

Læs mere:

Lasse Blond: Dances with Robots: Understanding social robots in practice: Ph.d.-projektet kan hentes på dask.dk/under-phd/s.

Cathrine Hasse: Posthumanist Learning. Routledge. Udkommer februar 2020.

REELER (Responsible and Ethical Learning with Robotics): www.reeeler.eu

LASSE BLOND er tidligere ph.d.-studerende ved institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet og forskningsassistent ved IT-Universitetet. Hans ph.d.-afhandling handler om brugen af den sociale robot Silbot i ældreplejen. Han er fra efteråret 2019 postdoc på University of California, Berkeley.

CATHRINE HASSE er professor i fremtidsteknologi og læring på DPU, Aarhus Universitet, og har senest forsket i AI og robotteknik i en række europæiske lande. Hun er koordinator for EU-projektet REELER og underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk antropologi.

NYE BØGER

Nye bøger modtaget på redaktionen

TALENTUDVIKLING OG ELITESPORT I SKOLEN

Jens Christian Nielsen og Jesper Stilling Olesen

Talentudvikling i Danmark er under forandring: Den begynder tidligere, henvender sig til flere og foregår mere målrettet. Denne bog er skrevet på baggrund af et fireårigt forskningsprojekt om idrætsklasser i folkeskolens udskoling, hvor unge idrætstalenter indgår i et dobbelt karriereforløb, der kombinerer sport og uddannelse. Bogens forfattere argumenterer for, at vi skal forstå talent og talentudvikling som procesuelle og relationelle fænomener, der finder sted i samspillet mellem elitesport og uddannelse. Gennem samtaler med unge idrætsudøvere viser forfatterne, hvordan det dobbelte karriereforløb både styrker og udfordrer de unge talenter.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

JEG VIL IKKE I SKOLE

Anne Vibeke Fleischer

Man regner med, at omkring 5 % af alle børn rammes af skolevægring, så alle lærere og pædagoger har erfaring med børn, der ikke vil i skole.

Det er et sammensat problem, der stiller krav til et tæt samarbejde mellem hjem og skole. Skolevægring kan beskrives som undgåelsesadfærd. Barnet undgår skolen, fordi det giver en øjeblikkelig lettelse. Måske synes de voksne ikke, at det er slemt. Men man må nødvendigvis tage udgangspunkt i barnets virkelighed. Bogen handler om børn og unge i alderen 6-16 år.

DANSK PSYKOLOGISK FORLAG

FAGPÆDAGOGIK I ET KULTURFORMSPERSPEKTIV

Vibeke Hetmar

Hvis børn skal lære noget i skolen, så skal de deltage aktivt i deres egne læreprocesser. Det er i vekselvirkningen mellem lærerens undervisning og elevernes projekter, at læringen opstår. I bogen analyserer forfatteren, der var professor i fagpædagogik ved DPU, Aarhus Universitet, hvordan klasseværelsets dynamikker interagerer med lærernes fagdidaktiske arbejde. Hvordan håndterer lærer og elever de positioner, der er til rådighed for dem, hvilken rolle spiller rummet, og hvordan virker det omgivende

samfund ind på det, der foregår i klassen? Bogen afsluttes med en række anbefalinger, der kan sikre et godt samspil mellem undervisning og elevernes læreprocesser.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

FARVEDE FORVENTNINGER

Laila Colding Lagermann

Sort hår og brun hud er ikke ligegyldigt i skolen. Mange minoritetsetniske børn oplever uligheder, der begrænser deres muligheder i undervisningen og i livet. Derfor kan lærere gøre en forskel, når de taler åbent, professionelt og handlingsorienteret om farvede forventninger.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

ÆLDRE PÅ SAMFUNDETS UNDERFLADE

Jon Dag Rasmussen

I bogen afdækker antropolog Jon Dag Rasmussen et delvist usynligt storbyfund. Her har en række ældre fundet sig til rette på hver deres usædvanlige måde. Det er en beretning om et samfund-undersøgelse, om dets beboeres bevægelsesmønstre og hverdagsliv. Bogen kommer ikke med løsningsforslag til de problematikker og paradokser, der rejses undervejs. Den viser derimod, at de mennesker, vi som system forsøger at hjælpe med intervenserende sociale tiltag, allerede besidder styrke, livsduelighed, vedholdenhed, virketrang, mod og socialt engagement, og at det første skridt på vejen mod at række en hånd ud er erkendelsen af dette.

FRYDENLUND ACADEMIC

KRITISK PÆDAGOGIK FOR PÆDAGOGER

Üzeyir Tireli og Jens Christian Jacobsen

Bogen giver et bud på, hvordan pædagoger kan identificere kulturelle og strukturelle uretfærdigheder i børn og unges liv. De to forfattere giver pædagogen teoretiske begreber og metoder til at udfordre status quo og fremme social retfærdighed for børn og unge i institutionerne, i lokalområdet – og i verden. Bogen understøtter og giver anvisninger til, hvordan pædagoger kan kombinere en kritisk pædagogik med engageret aktivisme i samfundet, så de kan bidrage til at mindske den fremmedgørelse, som mange børn og unge oplever i deres liv.

AKADEMISK FORLAG

SIKKER LÆSESTART

Pernille Frost

Bogen præsenterer et læseprogram,

der skal gøre alle elever i 1. klasse til sikre og hurtige læsere gennem effektiv automatisering. Programmet sigter mod at give eleverne gode læsestrategier og dermed et fundament for senere faglig læsning samt ikke mindst selvtillid og læselyst. Bogens to dele – baggrund og manual – giver konkrete redskaber til organisering, evaluering og formidling af programmet til både forældre og lærere.

AKADEMISK FORLAG

HÅNDBERE, EVALUERE, FORANDRE

Bo Hejlskov Elvén og Anna Sjölund

Denne bog kombinerer low arousal-principperne og den personcentrerede tilgang til en pædagogisk helhed. Værktøjerne er inddelt i tre forskellige værktøjskasser: Håndtere, evaluere og forandre. Som personale eller forælder har man brug for at kunne mestre alle tre. Formålet med bogens værktøjer og metoder er, at personen lykkes så meget som muligt. De, der er tæt på, skal derfor være i stand til at tilpasse deres pædagogik til personens behov. Her handler det især om at kunne skelne mellem egne værdier og personens ønsker og behov.

DANSK PSYKOLOGISK FORLAG

ETIK I PROFESSIONEL PRAKSIS

Ejnar Aadland

Hvordan kan man være sikker på, at man handler rigtigt i vanskelige situationer i professionelt arbejde? Hvilken hjælp kan man hente i regler og retningslinjer, og hvor meget bør man foretage sit eget skøn, når man kommer i tvivl om, hvordan man bør handle? Denne bog handler om, hvordan den professionelle kan reflektere i udfordrende situationer for at handle rigtigt og godt, så målgruppen – fx klienter, patienter, borgere eller elever – får tillid til den professionelle, og den professionelle bevarer selvspejlet.

DANSK PSYKOLOGISK FORLAG

DIDAKTISK TÆNKNING PÅ ARBEJDE

Steen Beck

Bogen giver overblik over de væsentligste temaer på de almindelige didaktiske moduler på pædagogikum-uddannelsen. Teoretisk pædagogikum og de didaktiske principper, som ligger til grund for uddannelsen, præsenteres. Bogen lægger også op til analyse og afklaring bl.a. gennem inddragelsen af en række cases, som læseren kan arbejde videre med.

FRYDENLUND

LITTERATUR OG DANNELSE

Martin Blok Johansen

Hvad er det for litterære tekster, vi bruger i skolens danskundervisning, og hvad er disse litterære teksters opgave? Hvad er i det hele taget danskfagets dannelsesopgave, og hvilken type litterære tekster kan være med til at løse denne opgave? I bogen argumenteres der for, at vi skal udvide tekstvalget i danskundervisningen, så eleverne også bliver introduceret til verdener, som er helt anderledes, end dem de allerede kender til. Det vil sige litterære tekster, der udfordrer de forestillinger og forståelser, eleverne allerede har, og som dermed kan give dem mulighed for at se verden med andre øjne.

AKADEMISK FORLAG

ALMEN UNDERVISNINGSKOMPETENCE

Martha Mottelson

Bogen er skrevet som en grundbog til modulet 'Almen undervisningskompetence' på læreruddannelsen og introducerer til den del af lærerarbejdet, der drejer sig om planlægning, tilrettelæggelse og evaluering af undervisning. Opgaven for læreruddannelsen og underviserne er her at strukturere og udfordre de studerende i deres forestående dannelsesrejse ind i professionen og inspirere dem til selv at udforske, hvad der sker i skolens undervisning, og forholde sig nysgerrigt undersøgende til skolens praksis.

HANS REITZELS FORLAG

SAMARBEJDET OM DEN ÅBNE SKOLE

Anette Grundwald

Den åbne skole rummer et potentiale for autentisk og problembaseret læring gennem inddragelse af virksomheder og andre samfundsaktører. Det kræver dog en stor indsats at få forskellige parter med forskellige målsætninger og incitamenter til at arbejde sammen. Bogen præsenterer teoretiske beskrivelser og analyser samt praktiske anvisninger for åben skole-samarbejdet og giver

bl.a. et bud på en teoretisk model, som kan anvendes til at designe, etablere og analysere et ønsket samarbejde.

SAMFUNDSLITTERATUR

HVAD ER DIDAKTIK?

Karen E. Andreasen og Annie Aarup Jensen

Hvordan griber man det at lære andre noget bestemt an? Hvordan skal man som lærer planlægge aktiviteter, sådan at eleverne kan få det udbytte, man har tænkt sig? Hvilke overvejelser skal man gøre sig? Disse spørgsmål hører til didaktikkens helt overordnede temaer og er omdrejningspunktet i denne bog, der både behandler didaktik som begreb, som fagligt område og som praksis.

AKADEMISK FORLAG

KREATIV TÆNKNING – 'Lifelong Kindergarten' som tilgang i skole og uddannelse

Mitchel Resnick

Der er i stigende grad fokus på skoleparathed, bogstav- og talaktiviteter i børnehaven, og der synes at være sket en læringgørelse af børnehaven som rum for leg og kreativitet. I bogen argumenterer forfatteren for den stik modsatte vending: Vi skal lære af børnehaven og lade dens karakteristiske tilgang til leg og eksperimenter indtage skolen og resten af uddannelsessystemet. Ved at give børn og unge mulighed for at arbejde på projekter sammen med jævnaldrende og med en legende, eksperimenterende tilgang kan vi hjælpe dem med at udvikle sig som kreative tænkere.

KLIM

UNIVERSITETSSKOLEN – mellem forskning, uddannelse og skoleudvikling

Alexander von Oettingen og Keld Thorgård (red.)

Hvad kendetegner den gode undervisning? Hvilken læreruddannelse har skolen brug for, og hvilken uddannelsesforskning er den relevante for lærernes professionalitet? Denne antologi forsøger at svare på disse

spørgsmål, der har drevet den uddannelsespolitiske og uddannelsesfilosofiske udvikling og til stadighed diskuteres i dag.

DAFOLO

DET MAGISKE ØJEBLIK

Ulrik Brandt og Jonas Sprogø

Det kan virke helt magisk, når man undervejs i en undersøgelsesproces ser nye mønstre i informanternes udsagn, forstår indsamlede empiriske materialer på nye måder eller erkender ting, som man ikke gjorde før. Magien opstår, når man på grundig, ordentlig og systematisk vis engagerer sig i og med sin empiri. Bogen er en introduktion til seks forskellige måder at gå til kvalitativ analyse på. Bogen introducerer til og guider læseren igennem to induktive, to deduktive og to abduktive analysestrategier.

HANS REITZELS FORLAG

FAG OG FORDYBELSE

Peter Brodersen (red.)

Bogen tematiserer den måske vigtigste ambition, en lærer kan have: At få eleven til at fordybe sig i det faglige indhold, så eleven tilegner sig et stort fagligt og personligt udbytte af undervisningen. Det undersøger bogen nærmere gennem syv kapitler med cases om forskellige undervisningssituationer fra skolens fag. Bogen rammesættes med et indledende kapitel om, hvordan man kan anvende cases om fag og fordybelse i didaktiske analyser, og med et afsluttende kapitel om at fremstille og udvælge cases om fag og fordybelse.

HANS REITZELS FORLAG

BØRNS HJERNER

Ann-Elisabeth Knudsen

Grundpræmissen for denne bog er, at uden viden om barnehjernens udvikling kan vi ikke for alvor tage udgangspunkt i et børneperspektiv. Og uden en reel forståelse af hjernens udvikling er vi i fare for at forsøge at tvangsmodne børns hjerner, når vi anvender læringsformer, som deres hjerner slet ikke er indrettet til eller parate til. I bogens første dele gennemgår forfatteren typiske udviklingstræk i børns hjerner, deres sanser, følelser og sprogudvikling i aldrene 0-2 år, 3-4 år og 5-6 år. Hvordan lærer vi børn at tænke selv, at turde fejle og at blive både tolerante og robuste? Bogens sidste dele handler om, hvordan de pædagogiske voksne kan være med til at

skabe netop dét allerede i 0-6-årsalderen.

DAFOLO OG DANSK PÆDAGOGISK FORUM

MOTIVATION I KLASSELEDELSE, RELATIONER OG DIDAKTIK

Torben Nørregaard Rasmussen og Anne Søndberg (red.)

Bogen perspektiverer viden om motivation til tre generelle lærerkompetencer, som indgår i læreruddannelse og lærerarbejde. De tre lærerkompetencer knytter sig til lærerens arbejde med henholdsvis relationer, klasseledelse og didaktik. Med viden om motivation, konkretiseret ved de tre lærerkompetencer, kan læreren forholde sig til børn og unges motivation på et grundlag, som er både teoribaseret og praksisnært.

KVAN

DEN HYBRIDE SKOLE

Birgitte Holm Sørensen og Karin Tweddell Levinsen

Det er skolens opgave at ruste eleverne til at blive fremtidens livsduelige voksne i et digitaliseret og demokratisk samfund. Men de forandringer, vi ser realisere sig allerede nu og i den nærmeste fremtid, betyder, at denne opgave kommer til at blive anderledes end hidtil antaget og praktiseret. En af de væsentlige forandringer er, at eleverne ikke opfatter det fysiske og det virtuelle som adskilte størrelser, men som flydende rum – hybride rum, der på én gang er fysiske og digitale. Bogen søger at komme med bud på, hvordan dette vilkår udfordrer skolen og dens rolle i samfundet, de pædagogiske og didaktiske tilgange og praksisser, det faglige indhold og dermed helt grundlæggende, hvad skolen skal uddanne eleverne til at mestre.

KLIM

TIDSSKRIFTER

TIDSSKRIFT FOR ARBEJDSLIV

Nr. 2, juni 2019: Tema: Et offentligt arbejdsmarked under pres

DANSK PÆDAGOGISK TIDSSKRIFT

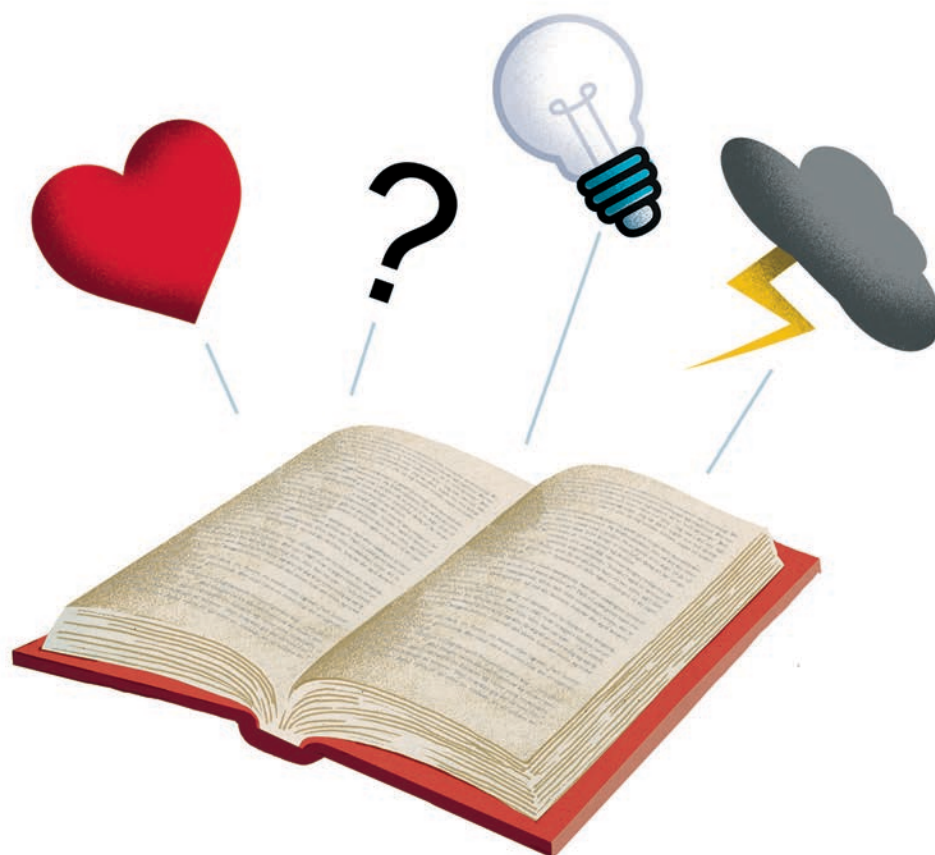
Nr. 2, maj 2019: Tema: Pædagogikken og pengene

PÆDAGOGISK PSYKOLOGISK TIDSSKRIFT

Nr. 4, 2019: Tema: Virkningsfuldt pædagogisk arbejde

KOGNITION & PÆDAGOGIK

Nr. 113: Tema: Social bæredygtighed og de 17 verdensmål

FØLELSERNE ØVEPLADS

Litteratur kan have en værdi i mange flere professioner end den snævert danskfaglige. De litterære tekster giver os nemlig en helt særlig mulighed for indlevelse i andre mennesker – men det kommer ikke af sig selv, blot vi åbner en bog. Asterisk har spurgt to litteraturforskere, hvorfor og hvordan læsning kan blive til medmenneskelig læring.

Har din læge læst en god roman for nylig? Så kan det meget vel være, hun er ekstra god at snakke med. Det er i hvert fald en af tankerne bag faget 'narrativ medicin', der siden 2016 har været obligatorisk for medicinstuderende på Syddansk Universitet. Ved at læse skønlitteratur styrker de kommende læger deres empati og sociale forståelse for patienter og pårørende, lyder hypotesen. Penum kan fx være Maria Gerhards *Der bor Hollywoodstjerner på vejen* eller Klaus Lynggaards *Personfølsomme oplysninger*; en roman og en digtsamling, der blandt andet kredser om emner som kræftsygdom og rollen som patient.

For lektor og litteraturredaktikforsker Helle Rørbech fra DPU, Aarhus Universitet, er et fag som narrativ medicin udtryk for, at litteraturen og undervisningen i litterære tekster kan give os en privilegeret adgang til at se verden med andre menneskers øjne. Det er et spørgsmål om indlevelse – og det begrænser sig ikke til lægeprofessionen.

"Det er afgørende for læger, at de kan sætte sig i patientens sted. Det er vel relevant i de fleste professioner at kunne sætte sig i andres sted og besinde sig på, at den måde, man selv ser verden på, ikke er den eneste og den eneste rigtige. Men det har nok en stærkere relevans i professioner, der har med omsorg og mennesker at gøre, fordi det at kunne skifte perspektiv er så knyttet til empati og indlevelse. Kan læreren se den studerendes perspektiv, kan pædagogen se barnets og social- og sundhedsassistenten de ældres? Her kan litteraturen være en øveplads. For at få adgang til den skal man opøve fortolkningsevnen, og det handler i høj grad om at kunne sætte sig i fortællerens eller karakterernes sted," siger Helle Rørbech og tilføjer, at et fag som narrativ medicin ligger fint i forlængelse af de beskrivelser, der står i fagformålet for dansk.

"Indlevelse er en rigtig central del af det at arbejde med teksterne, og indlevelse er også tit det, som litteraturredaktikforskere henviser til i det meget centrale spørgsmål: Hvorfor skal vi læse litteratur? Både indlevelse og empatibegrebet spiller en stor rolle, når man skal legitimere og argumentere for litteraturundervisningen," siger Helle Rørbech.

Empatitræning på ti minutter

Den spirende interesse for, at litteratur kan noget mere almenmenneskeligt, er fantastisk, mener litteraturforsker Mette Steenberg fra

Interacting Minds Centre, Aarhus Universitet. Hun er leder af Læseforeningen, som er en almennyttig forening, der knytter litteratur, mental sundhedsfremme og socialt udviklingsarbejde sammen.

"Det er udtryk for en forståelse for, at vi kan lære noget af litteraturen, som ikke bare er en danskfaglig læring, men en mere generel medmenneskelig læring, som altså fx kan komme læger til gode. At læse litteratur er bundet op på en mere generel kompetence, som også kan bruges i en hel masse andre faglige sammenhænge," siger Mette Steenberg og peger på, at det inden for de seneste ti år har været til debat i forskningskredse, i hvor høj grad læsere af litteratur udvikler deres empathiske evner mere end folk, der ikke læser.

For nogle år siden gik nyheden om et amerikansk studie verden rundt. Det viste, at

»Her kan litteraturen være en øveplads. For at få adgang til den skal man opøve fortolkningsevnen, og det handler i høj grad om at kunne sætte sig i fortællerens eller karakterernes sted.«

Helle Rørbech

ti minutter til et kvarters læsning af skønlitteratur af høj kvalitet som et 'quick fix' øger vores evne til forstå andre menneskers tanker og følelser. Siden blev studiet, som er lavet af de to amerikanske psykologer David Kidd og Emmanuele Castano, forsøgt reproduceret uden held. Og det er da heller ikke, pointerer Mette Steenberg, helt så simpelt.

"Hypotesen var, at litteratur er noget særligt, fordi du har direkte adgang til andres bevidsthed. Selv om det er konstrueret, ser vi andres følelses- og tankeliv indefra, og det kan træne vores mentaliseringsevne. Det viste Kidd og Castano-forsøget, som kom i det anerkendte tidsskrift *Science*. Det har siden været meget debatteret i forskningskredse. Ikke mindst nu, hvor resultaterne ikke kan replikeres," fortæller Mette Steenberg og tilføjer, at det lige så vel kan være måden at dokumentere på som teorien, der er problematisk.

"Det er ikke en dårlig teori – og jeg vil ikke sige, jeg *ikke* tror på den. Men det er mere en hypotese end noget andet, og jeg forfægter den måske selv, da jeg tror, det er mere komplekst. Det kommer meget an på, hvordan man læser, for det er ikke bare noget, der bor inde i litteraturen og så flytter ind i mig, når jeg læser litteratur. Der skal være en interaktion med værket og en refleksionsproces. Det har stor betydning, hvad man læser, og hvordan man læser, i forhold til om der finder en læring sted," siger Mette Steenberg.

Fælleslæsning forløser

En af de metoder, der netop kan give interaktion og refleksion, hedder 'guidet fælleslæsning' og går i korte træk ud på, at en læsevejleder læser en udvalgt tekst højt i en gruppe, som så drøfter den. I regi af Læseforeningen findes der godt 100 ugentlige læsegrupper for sårbare og udsatte målgrupper. Mette Steenberg forklarer, at det handler om at skabe et rum for samtale gennem litteraturen, og peger på, at den terapeutiske effekt netop kommer i fraværet af, at man adresserer en bestemt problematik eller diagnose. Metoden med at bruge litteratur til at skabe terapeutiske rum bliver ofte kaldt 'biblioterapi', men Mette Steenberg er ikke begejstret for ordet, da det ofte bliver brugt lidt for én til én: Læs om dit problem, så bliver du forløst.

"Jeg har læst sammen med en gruppe kvinder, som havde haft langvarige depressioner. Vi læste blandt andet en novelle af Hans Otto Jørgensen, som hedder 'Jens Thorstensens andet liv'. I historien går det op for hovedpersonen, at han er blevet svanger. På et tidspunkt til en kaffeslabberas hos naboen er han nødt til at gå ud og sprøjte koldt vand i hovedet, fordi det bliver for meget. Han ved ikke, hvordan han skal dele det med de andre. Lige præcis dét vakte en meget stor genkendelse hos de her kvinder i forhold til at have svært ved at fortælle om deres tilstand – men hvis nogen havde skrevet en historie om depression, er der ikke sikkert, det havde været det samme," siger Mette Steenberg, der mener, at det er selve det at komme i kontakt med nogle andre følelser eller tanker via et æstetisk refleksionsrum, som kan have en mental effekt.

Hun kan godt være bekymret for, at ønsket om at matche bestemte problematikker med målgrupper og lave 'kultur på recept' eller bruge litteratur i professioner til at øve indlevelse kan få nogle til at tænke: 'Hvis der ikke findes et godt værk om det her, så skriver vi det da bare'. For den slags litterære værker til lejligheden virker sjældent efter hensigten, >

pointerer hun. Den indsigt fx pædagoger eller lærere kan få i kompleksiteten i menneskelige relationer ved at læse skønlitteratur adskiller sig fra den indsigt, de får ved at læse faglitteratur, netop fordi den ikke er skrevet til en målgruppe og med et bestemt formål.

Farvel til de stive analyser

Selv om litteraturen har stor værdi mange andre steder end i danskfaget, er det selvfølgelig ikke uden betydning, hvordan mødet med litteraturen gennem skolen er. Det store million dollar-spørgsmål er: Hvordan skaber man læseengagement? Det gælder både i forhold til, hvordan man lykkes med at få litteratur til at være en aktiv agent i andre faglige discipliner og i selve danskfaget.

”Det er et kæmpestort pædagogisk, teoretisk arbejde at svare på det spørgsmål. Vi har PISA-studier, som viser, at børn, der læser 20 minutter om dagen af egen lyst, nivellerer alle socioøkonomiske forskelle. Men hvordan får vi den lyst frem? Mit bud er, at danskfaget skal lære at tage udgangspunkt i noget andet end den stive analytiske tilgang,” siger Mette Steenberg.

I stedet for at spørge ind til fortælleforhold, tema eller personkarakteristik skal læreren tage det personlige perspektiv og spørge: Hvad siger dig noget? Hvor er det, teksten berører dig?

”Nogle gange skal man bruge lang tid på at få folk til at læse litteratur, hvis de har været i klørne på en dansklærer og derfor forbinde læsning med at gøre rede for en periode eller lave en personkarakteristik. Det er lidt et paradoks. Også fordi man typisk bliver dansklærer, fordi man elsker litteratur,” siger Mette Steenberg.

Oplevelsen først

Også lektor Helle Rørbech peger på risikoen for, at man som lærer kan komme til at ødelægge børns lyst til at læse eller arbejde med litteratur, fordi det kommer til at handle om tekster i stedet for mennesker.

”Man kan sagtens slå potentialet for indlevelse ihjel, hvis analysen tager overhånd. Hvis man skal lære at sætte ord på alt omkring den måde, teksten er konstrueret på, men ikke får bygget noget oven på analysen, som knytter sig til elevens egne oplevelser, beforder det ikke indlevelsen,” siger Helle Rørbech, som ser et større potentiale i en mere æstetisk tilgang, som er baseret på elevens sansninger.

”Tanken er at lade oplevelsen komme først frem for at lade oplevelsen være tavs. At give sig tid til at opleve teksten som et muligt

»Det kommer meget an på, hvordan man læser, for det er ikke bare noget, der bor inde i litteraturen og så flytter ind i mig, når jeg læser litteratur.«

Mette Steenberg

menneskes mulige verden, og så kan man begynde at tale om, hvordan den er lavet frem for først at beskrive, hvordan den er bygget op,” siger hun.

Det er en tilgang, som falder godt i tråd med de tanker om en mere undersøgelsesbaseret undervisning, som vinder udbredelse i en række andre fag i skolen i disse år.

Blandt andet har det landsdækkende projekt KiDM (Kvalitet i Dansk og Matematik), som Børne- og undervisningsministeriet har igangsat i samarbejde med Skoleledereforeningen og Danmarks Lærereforening, afprøvet en ny metode, der kaldes undersøgelsesbaseret litteraturundervisning.

”Her bliver der netop lagt vægt på at lade oplevelsen komme først og siden lade analysen og fortolkningen foregå dialektisk, så man ikke som lærer sætter eleverne til at analysere helt i bund, før man fortolker. Det er ikke et spørgsmål om kun at fokusere på elevernes umiddelbare oplevelse, men at inddrage fortolkningen langt tidligere, så man begynder med at reflektere over sin egen oplevelse af teksten,” pointerer Helle Rørbech og tilføjer, at studier fra DPU, Aarhus Universitet, viser, at mange af danskfagets

læremidler fokuserer for meget på metode og for lidt på elevernes oplevelser.

Læser vs. lærer

Og det er netop med udgangspunkt i nysgerrighed og lyst, man når længst med litteraturen, mener også Mette Steenberg. De samme erfaringer har hun mødt hos den engelske læseforsker professor Teresa Cremin, der har arbejdet med læseinterventioner i den engelske grundskole.

”En af Cremins største og vanskeligste barrierer har været at få læreren til at forholde sig som læser – ikke som lærer. Simpelt hen at tage deres identitet med på arbejde – fortælle, hvad de er optaget af at læse og tage bøgerne med for at indgå i en snak om dem. Lærerne kunne ikke se, hvilken relevans det havde. For de skulle jo bare lære de unge mennesker at læse,” fortæller Mette Steenberg og tilføjer, at da koden først var knækket, fik Teresa Cremin dog gode resultater ud af projektet.

”Det er sjovt, at vi gør en ting med litteraturen i en faglig sammenhæng, men vi gør noget andet, når vi læser med os selv i private sammenhænge. Det er mystisk, at de to ting er blevet skilt ad på et tidspunkt. Vi kan jo alle sammen læse – vi går hele tiden rundt og læser hinanden.” ■

Læs mere:

Helle Rørbech: Litteraturmøder i nyere læremidler I: Jesper Bremholm et. al. (red.): Læremidlernes danskfag. Aarhus Universitetsforlag, 2017.

Helle Rørbech: Mærkværdiggørelse som litteraturpædagogisk strategi. Cursiv nr. 2. Positioner i danskfagets didaktik, 2008.

METTE STEENBERG er forsker på Interacting Minds Centre på Aarhus Universitet og daglig leder af Læseforeningen (laeseforeningen.dk). Hun forsker blandt andet i litteratur og læsning som social teknologi og litterær-æstetisk sundhedsfremme.

HELLE RØRBECH er lektor på DPU, Aarhus Universitet. Hun forsker bl.a. i fagdidaktik, litteraturdydaktik, og danskfagets litteraturundervisning. Hun underviser på Kandidatuddannelsen i didaktik - dansk.

ILLUSTRATION: MORTEN VOIGT

KALENDER

SE ALLE ARRANGEMENTER PÅ
dpu.au.dk/aktuelt

SEPTEMBER

19. SEPTEMBER

EVIDENS OG DØMMEKRAFT

En minikonference, der sætter fokus på, hvordan forholdet mellem evidens og dømmekraft bliver formuleret i forskellige sammenhænge, og hvordan det i konkrete situationer skaber modsætninger eller forenelighed. Arrangeret af DPU i samarbejde med Københavns Professionshøjskole og Dansk Selskab for Evidensbaseret praksis for Velfærdsprofessionerne.

Tid og sted: kl. 13:00-16:30 i Festsalen (A220) på Campus Emdrup, Tuborgvej 164, 2400 København NV

Pris: 400 kr.

Nedsat pris for medlemmer af SEBP: 300 kr.

OKTOBER

9. OKTOBER

NATIONAL KONFERENCE OM SKOLELEDELSE

Konferencen er den første konference af flere, der vil sætte skoleledelse på dagsordenen på tværs af praksis, kommuner, beslutningstagere, professionshøjskoler og universiteter. Konferencen er skabt i samarbejde med UCL Erhvervsakademi og Professionshøjskole, Syddansk Universitet og Nationalt Center for Skoleforskning ved Aarhus Universitet.

Tid og sted: kl. 9:00 - 16:30 på UCL, Seebladsgade 1, 5000 Odense C

Tilmelding: ucl.dk/skolelederkonference

23. - 24. OKTOBER

CRITICAL PERSPECTIVES ON AGENCY AND SOCIAL JUSTICE IN TRANSITIONS AND CAREER DEVELOPMENT

In the Nordic countries, there has been little research considering the questions of agency and social justice in relation to career development and transitions. This conference seeks to bring together researchers from different disciplines interested in interdisciplinary and critical approaches to the ways in which we understand and work with these topics.

Venue: The Danish School of Education, Aarhus University, in Copenhagen, Tuborgvej 164, 2400 Copenhagen NV

NOVEMBER

5. NOVEMBER

ICILS 2018 er en international undersøgelse af skoleelevers evne til at undersøge, skabe og kommunikere med computere. Resultaterne offentliggøres i alle deltagerlande 5. november 2019.

Konferencen indledes med præsentation af resultaterne af den danske leder af undersøgelsen, professor MSO Jeppe Bundsgaard. Derefter præsenterer en række faglige og didaktiske forskere inden for it, datalogisk tænkning og teknologiforståelse deres arbejde med at kvalificere brug af it og produktion af digitale teknologier i undervisningen.

Tid og sted: 8.30-16.30 i Festsalen (A220) på Campus Emdrup, Tuborgvej 164, 2400 København NV

NYE PH.D.-AFHANDLINGER FRA DPU

Feedback, elevperspektiver og ulighed i skolen Af Bent Sortkær

Afhandlingen undersøger, hvordan ulighed i skolen forstærkes gennem hverdagslig kommunikation i klasseværelset. Afhandlingen er bygget op omkring fire artikler, der hver har elevernes oplevelse af undervisningen som analyseenhed. Fælles for artiklerne er en præmis om, at elever er forskellige, og at de derfor kan opleve undervisningen og de interaktioner, der foregår i klasseværelset, forskelligt.

Viden der virker – En etnografisk undersøgelse af forbindelser mellem småbørnspædagogik og evidensbaseret metode Af Anne Mette Buus

Hovedparten af litteraturen om evidensbaserede metoder på det pædagogiske område har fokus på spørgsmål om pædagogisk professionalitet og udtrykker positioner i en både politiseret og polariseret debat. Omdrejningspunktet for denne afhandling er forbindelsen mellem småbørnspædagogik og evidensbaseret metode, og hvordan aktuell småbørnspædagogik på den baggrund formes.

Skrivning i skolen som autentisk praksis – potentialer og udfordringer: Udvikling og afprøvning af et didaktisk design med udgangspunkt i retoriske situationer Af Marie-Louise Molbæk

Afhandlingen præsenterer, diskuterer og udforsker perspektiver på autentisk skrivning. Spørgsmålet bliver, hvordan en hypotese om, hvordan man kan arbejde med autentisk skrivning i skolen, rekonstrueres i et didaktisk design, der forankrer elevers skrivning i konkrete retoriske situationer. Designet er implementeret i tre 5. klasser.

Sociotekniske imaginationer i den digitale tidsalders uddannelsesfelt Af Oliver Alexander Tafdrup

Hvordan medierer sociotekniske imaginationer i digitaliseringsdiskursen brugen af robotteknologier i uddannelsesfeltet? Det kredser denne afhandling om. Den søger at bidrage til den videre begrebsudvikling inden for postfænomenologien og STS-forskningen ved at integrere begrebet sociotekniske imaginationer i postfænomenologiens medieringsteori og samtidig realisere denne empiriske fordring gennem et bidrag til uddannelsesvidenskaben.

Du kan finde afhandlingerne på library.au.dk

KONSENSUSIDEAL I DAGTILBUD SENDER FORÆLDRE PÅ OVERARBEJDE

Samarbejdet mellem pædagoger og forældre i danske daginstitutioner er præget af et altoverskyggende konsensusideal, hvor hverdagen skal glide, tingene fungere, og børnene skal være parate til skolen. Det bliver udfordret i situationer, hvor børnene har behov for støtte ud over det sædvanlige. Nyt etnografisk forskningsprojekt har fulgt hverdagslivet i tre dagtilbud.

Af MAJ JUNI

Alt er fryd og gammen mellem forældre og pædagoger i de danske dagtilbud. Sådan ser det i hvert fald umiddelbart ud, hvis man sætter sig i en krog og observerer, hvordan hverdagens hente- og bringe-børn-møder spænder af. Kommer man lidt tættere på, er der også knaster og konflikter – men de er svære at se i øjnene for både forældre og pædagoger, lyder erfaringen fra lektor i pædagogisk antropologi på DPU, Aarhus Universitet, Bjørg Kjær. Som en af seks forskere i et samarbejdsprojekt mellem RUC og DPU har hun i en periode på halvandet år lavet studier af mødet mellem forældre og pædagoger i tre dagtilbud.

”Før i tiden kunne forældre godt bare beslutte at udskyde skolestarten og sige ’vi lader ham lige få et år mere i børnehaven og lege færdig’. Men i de senere år er det lovgivningsmæssige grundlag blevet mere stramt, og det er ikke længere noget, man bare lige gør. Der skal være et konkret problem, laves handleplaner osv. Vores forskning søger at afdække, hvilke forestillinger om parate børn der er blandt forældre og pædagoger på daginstitutionsområdet – og hvordan det påvirker deres samarbejdsrelationer,” fortæller Bjørg Kjær.

En af de iagttagelser, der meget hurtigt stillede sig forrest i køen, var, at det ikke først er, når skolealderen nærmer sig, der er fokus på parathed.

”Hele spørgsmålet om parathed, som starter med skoleparathed, siver ned gennem alderen, sådan at der er kommet en

parathedsdagsorden. Når de små børn skal starte i vuggestue, er de så parate til det? Og senere – er de så parate til børnehaven?”

Fintunet samarbejde

Forskerne samlede empiri i tre daginstitutioner i løbet af årene 2016 og 2017 blandt andet via workshops med det pædagogiske personale.

”Da vi på vores første workshop med personalet spurgte, om alt virkelig var så fryd og gammen, som det så ud til, sagde de: ’Ahh, sådan er det ikke helt, vi har da problemer, men det er rigtigt, at i de daglige møder skal det jo fungere.’ Det gjorde os klogere på, hvad problematikken er. En af vores konklusioner er, at der er et altoverskyggende konsensusideal for samarbejdet mellem forældre og pædagoger. Det arbejder begge parter benhårdt på at få til at fungere i hverdagen, fordi de har en gensidig afhængighed af hinanden. Det er et meget fintunet samarbejde,” fortæller Bjørg Kjær.

Da forskerne nåede længere med projektet og havde lavet mange interviews med pædagogisk personale og forældre viste det sig, at det svære samarbejde var koncentreret nogle bestemte steder.

”Knasterne kom frem dér, hvor der var bekymringer. Når noget var svært med børnene, som jo også er de tilfælde, hvor behovet for et velfungerende samarbejde er størst, dér var det sværest. Her tror jeg, idealet om det friktionsfrie, konsensusprægede samarbejde spiller en rolle. Fordi idealet er sådan og ser sådan ud, tolker man let enhver friktion som et problem,” siger Bjørg Kjær.

Bekymringer kategoriseres

Den basale pointe er altså, at når der ikke er nogen problemer med børnene, så er der heller ikke nogen problemer i samarbejdet, men idealet om det gnidningsfrie samarbejde giver både forældre og pædagogisk personale noget ekstra at bokske med, når de skal håndtere en svær situation omkring et barn.

”Jeg fik lov til at komme med til en række samtaler mellem pædagogisk personale og forældre til børn ’der er noget med’. Det slog mig, hvor diffuse og uformelige forældrenes bekymringer i udgangspunktet ofte var. Det er en del af forældreskab og opdragelse at bekymre sig, og der er aldrig nogen garantier for, at vi gør det rigtige – sådan er grundvilkåret. Men uformelige bekymringer kan blive angstprovokerende. Og min analyse var, at både forældre og pædagoger søgte at give bekymringerne en form, de kunne forholde sig til. Og de former, der er tilgængelige, kommer

fra hele det psykiatriske eller neuropsykiatriske begrebsapparat med diagnoser som fx autisme, ADHD, Tourettes syndrom osv.”

Når bekymringen for, om et barn har udviklingsvanskeligheder, først bliver italesat, begynder både forældre og pædagogisk personale at sortere bekymringen i de kategorier, de kender til, forklarer Bjørg Kjær.

”Jeg opererer med et begreb, som hedder skygge kategorier. Det kunne fx komme til udtryk ved, at ingen brugte ordet eller begrebet autisme, men det var tydeligt, at den måde, pædagogerne beskrev deres bekymring for barnet på, var inspireret af, at de kendte diagnosen. Bekymringen for barnet blev lagt til rette, så den talte ind i diagnosen,” siger Bjørg Kjær, der vurderer, at det sker ubevidst.

”Det er også en konsekvens af, at kommunerne siger til pædagogerne: ’I skal være opmærksomme på tidlige tegn på fejludvikling – I skal ikke diagnosticere, men I skal kende diagnoserne og have opmærksomhed på dem’. Så pædagogerne gør dybest set bare deres arbejde,” siger Bjørg Kjær.

Det er ikke kun pædagogerne, der taler deres bekymringer ind i ’skygge kategorierne’. Også forældrene er præget af de diagnosebeskrivelser, der kun ligger få klik væk på internettet, og derfor kan de have en tilbøjelighed til at ’lommediagnosticere’.

”I projektet er der fx en mor, som fortæller om sin treårige søn, der skal starte i børnehaven. Pædagogen havde en dag lidt henkastet sagt, at han ikke legede så meget med de andre børn. Det havde gjort moren skrækslagen, og hun havde siddet derhjemme og læst alt, hvad hun kunne om autisme. Der gik lang tid, før hun turde spørge pædagogen igen, hvordan det egentlig var fat. Hvorefter hun så fik at vide, at pædagogerne slet ikke var bekymrede,” fortæller Bjørg Kjær, der mener, det er vigtigt for pædagoger og andre fagprofessionelle at være opmærksomme på, i hvor høj grad diagnoserne florerer også i familiernes sociale liv.

Forældre på overarbejde

Bjørg Kjær peger også på, at forældre til børn med problemer af forskellig art ofte bruger rigtig mange ressourcer på at få samarbejdet med daginstitutionen og pædagogerne til at fungere.

Et eksempel er mødet mellem en pædagog og en mor, som har et barn med et syndrom. Pædagogen i vuggestuen er utryg, og det er måske ikke så mærkeligt, for der er tale om en almen pædagog, som ikke har lært noget om det syndrom og derfor må læne sig op ad, hvad moren fortæller.

Når noget var svært med børnene, som jo også er de tilfælde, hvor behovet for et velfungerende samarbejde er størst, dér var det sværest.

Bjørg Kjær

OM PROJEKTET

Projektet *Hvad sker der i og omkring relationen mellem familie og daginstitution?* er et samarbejde mellem RUC og DPU, Aarhus Universitet, med deltagelse af forskerne Dil Bach, Niels Kryger, Tomas Ellegaard, Allan Westerlin, Karen Ida Dannesboe og Bjørg Kjær.

”Så googler pædagogen diagnosen, og der kommer en lang liste med symptomer op, hvilket får pædagogen til at synes, barnet skal i en specialinstitution, fordi mennesker med det her syndrom er mentalt retarderede. Men moren har talt med overlægen og forklarer, at det er en liste, men at ikke alle børn har alle symptomer. Hendes barn er ikke retarderet, men har nogle problemer med taleudviklingen. Morens oplevelse er, at ’bare fordi det står på nettet, er mit barn mentalt retarderet’. Og hun kommer til at betvivle pædagogens prioriteringer. Og pædagogen har slet ikke den viden, der skal til for at vurdere barnet,” fortæller Bjørg Kjær og tilføjer, at det ofte chokerer forældrene, at de ikke kan have tillid til, at pædagogerne lige netop ved, hvad der er op og ned i deres børns særlige situation.

”Forældrene sætter sig jo meget hurtigt mere ind i deres barns situation, så i løbet af ingen tid er de eksperter og oplever, at de ved meget mere om den end pædagogerne.”

På den anden side anser pædagogerne både sig selv som eksperter i pædagogik og som dem, der har ansvaret for det gode samarbejde, men det er ikke helt sådan, det udmønter sig i praksis, fortæller Bjørg Kjær.

”Forældrene påtager sig også et stort ansvar for samarbejdet. Vi kunne se, at forældrene blev super anerkendende, omsorgsfulde og diplomatisk over for pædagogerne – sam-

tidig med at de var kritiske – måske for at kompensere for den friktion, de oplevede. Forældrene ved godt, hvor nemt det er at blive stemplet som besværlige brokke-forældre, så de er på et kæmpe overarbejde. Og det er ofte moren, der påtager sig den opgave.”

Mor tager ansvaret

Bjørg Kjær kommer med et andet eksempel på et dilemma, som er dukket op, nemlig konflikter om, hvorvidt et barn skal diagnosticeres eller ej. I et tilfælde fra forskningsprojektet ønsker pædagogerne, at barnet skal diagnosticeres, blandt andet fordi de mener, det vil udløse mere hjælp til barnet. Barnets mor vil ikke stigmatisere barnet resten af livet med en diagnose, men vil gerne skaffe barnet hjælp. Hun påpeger, at der ikke rent juridisk skal en diagnose til at udløse hjælp til barnet.

”Personalet har sådan set ret i, at diagnoser kan udløse ressourcer, ligesom moren også juridisk set har ret i sin pointe. Det udvikler sig til en langvarig konflikt, fordi hun ikke vil have sit barn udredt og diagnosticeret. Men moren holder fast i sit synspunkt, og samtidig bruger hun meget energi på at formidle, at hun i øvrigt har fuld tillid til pædagogerne og roser dem for, hvor dygtige de er til deres arbejde,” siger Bjørg Kjær og fortæller, at det er træk, der går igen.

”Det er meget gennemgående for forældre til børn med forskellige vanskeligheder, at de, selv når det er svært, virkelig mobiliserer meget omsorg og anerkendelse. Pædagogerne forestiller sig, at de – som professionelle – står for arbejdet med relationerne. Men det er en væsentlig indsigt at tage med, at forældrene også er på et stort arbejde – og jeg er ikke sikker på, at pædagogerne altid ser det,” siger Bjørg Kjær. ■

Læs mere:

Bjørg Kjær, Dil Bach, Niels Kryger, Karen Ida Dannesboe, Tomas Ellegaard, Allan Westerlin: *Parate børn: i mødet mellem familie og daginstitution*. Frydenlund Academics, udkommer ultimo 2019.

BJØRG KJÆR er lektor i pædagogisk antropologi på DPU, Aarhus Universitet. Hun forsker bl.a. i pædagogik og inklusion i dagtilbud. Hun underviser på Kandidatuddannelserne i pædagogisk antropologi og generel pædagogik.

NÅR DET GØR ONDT AT GÅ I SKOLE

Der findes ingen simple årsagsforklaringer på børns langvarige skolefravær. I dag forsøger vi at løse fraværsproblemer med økonomiske sanktioner rettet mod familien.

Men når vi på den måde straffer familien, forstærker vi i værste fald problemet, argumenterer DPU-forsker Frederikke Skaaning Knage

Af FREDERIKKE SKAANING KNAGE, PH.D.-STUDERENDE
VED DPU, AARHUS UNIVERSITET

Tusindvis af børn er netop vendt tilbage til skolen efter en lang sommerferie. For mange af dem er det forbundet med forventningens glæde. Men for andre betyder det, at endnu et år med skolelede – med stort ubehag ved at træde ind i klasselokalet og daglige konflikter derhjemme – starter på ny. Ubahaget ved skolen kan generere *skolevægning*: Langvarigt skolefravær, hvor eleven, af forskellige årsager, vægrer sig ved at være i skolen.

Det høje fravær hos barnet kan fremover få den betydning, at kommunen skal trække familien i børne- og ungedelsen. Det tiltag blev indført kort før regeringsskiftet i forsommeren – men ser nu ud til at være til diskussion igen med den nye regering.

Forskning i skolevægning er kompleks, men man kan pege på tre større tendenser.

Angst og mavepine

Skolevægning forstås ofte som en psykologisk problematik, der bunder i en patologisk

angst hos barnet, og som kommer til udtryk gennem kropslige symptomer såsom mavepine, hovedpine, kvalme og generelt ubehag i forbindelse med at skulle i skole (Heyne et al., 2019). Når barnet får lov til at blive hjemme, ses ofte et ophør af disse symptomer, ligesom barnet i andre sammenhænge ofte kan udvise helt upåfaldende adfærd, være glad, afslappet og bekymringsfri. Når skoledagen igen står for døren, melder angstsymptomerne sig atter, og med tiden kan det få betydelige konsekvenser for barnet, der gradvist bliver mere og mere psykisk belastet.

Her peger forskningen på, at skolekonteksten frembringer intense følelser af uro og bekymring, alt imens barnet får det kropsligt dårligt. Politikernes tiltag er næppe udviklet med rod i denne forskning, for man kan undre sig over koblingen mellem angst hos et barn og en økonomisk sanktionering af forældrene. Fra forskning i angstbehandling (Leth & Esbjørn, 2012) ved vi, at hvis man presser børn til at være i angstprovokerende situationer, før de er parate til det, så er der risiko for, at angsten øges. Det er ikke usandsynligt, at pressede og fortvivlede forældre vil forsøge at tvinge deres barn i skole, og at

dette blot vil øge barnets angst – og måske derfor også fraværet.

Risikofaktorer i familien spiller ind

Inden for de sidste 15 år er der i skolevægningforskningen kommet et øget fokus på betydningen af de kontekster, som børn med skolevægning er en del af. De hyppigst undersøgte kontekster er skolen, vennegruppen, men især familien. Hvis vi fokuserer på familien, så nævner forskningen blandt andet forældres psykiske helbred, skilsmisse og konflikter i familien som medvirkende årsager til skolevægning (Ingul et al., 2012). Her har vi altså at gøre med en række risikofaktorer, der potentielt øger sandsynligheden for et højt fravær, og spørgsmålet er, hvilken funktion en eventuel økonomisk sanktion vil kunne få for fraværet, hvis det er sådanne vanskeligheder, der er på spil i familien. Hvis politikernes tiltag er udviklet på grundlag af denne gren af forskningen, hvordan er de så kommet til den slutning, at økonomiske sanktioner må kunne føre til positive resultater? Er det muligt at forestille sig, at økonomiske sanktioner vil kunne fjerne psykiske problemer hos forældrene, mindske barnets

Forskning viser, at når børn udvikler skolevægring, kan selve skolekonteksten frembringe intense følelser af uro og bekymring, alt imens barnet får det kropsligt dårligt.

sorg over forældres skilsmisse eller generelt forbedre en konfliktfyldt hjemmesituation? Sammenhængen virker ikke umiddelbart indlysende. Tværtimod kan man overveje, om det at blive ramt økonomisk for nogle familier kan bidrage til at forværre en situation, der i forvejen er belastet.

Venskaber og lærere har betydning

Et perspektiv, der især er dukket frem de senere år, undersøger de skolevægrende børns oplevelse af at høre til på deres skole. Denne type forskning er derfor også optaget af betydningen af konteksten, men med særligt fokus på skolens muligheder for og kapacitet til at skabe en skole, hvor man som elev har lyst til at komme. En skole, hvor man har gode venskaber, faglige succeser, og hvor man har en tryk og positiv relation til sin lærer (De Wit et al., 2010; Havik et al., 2015; Hutzell & Payne, 2018). Måske er forståelsen og udviklingen af fraværstiltaget funderet i denne type af forskning? I så fald må man igen spørge, hvilken forskel en økonomisk sanktion til forældrene vil kunne gøre, hvis disse skoleforhold *ikke* er i orden? Hvis der eksempelvis er tale om en skole, hvor der foregår mobning, eller hvor ens lærere er stressede og har svært ved at være støttende – og hvor det altså især er oplevelser knyttet til skolen, der bidrager til det høje fravær. I forlængelse heraf må man også overveje, om en sanktion rettet mod familien faktisk er med til at flytte fokus *væk* fra skolen som en vigtig medspiller i produktionen af skolefravær, og om tiltaget derfor kommer til

at fungere kontraproduktivt i forhold til at afhjælpe problematikken.

Hvad er rationalet?

Man kan spørge sig selv, hvorfra rationalet bag økonomiske sanktioner i grunden kommer. Sanktionerne er et ofte anvendt middel mod fravær, også i andre lande, på trods af gentagne erfaringer med at økonomiske sanktioner ikke ser ud til at være en effektiv måde at adressere fraværsproblemer på (Ekstrand, 2015).

Der er jo den mulighed, at udviklingen af tiltaget slet ikke er informeret af forskningen. Måske har politikerne ladet sig styre af en anden form for rationale af den art, der per automatik udpeger forældre som årsagen til det meste af det, der går skidt i skolen. Måske kunne rationalet bag sanktionerne være, at skolevægring skyldes forældres manglende vilje til eller motivation for at tage ansvar for deres barns skolegang, hvilket derfor kan anspores med truslen om at blive ramt økonomisk. Ser man på forskning, der er lavet specifikt med fokus på forældres motivation i forbindelse med deres børns skolevægring, er der ikke noget, der umiddelbart tyder på, at deres manglende motivationsfaktorer skulle være den primære årsag til fravær (Hancock et al., 2018).

Mistænkeliggør udsatte familier

Som en sidebemærkning kan man være bekymret for, om tiltaget i virkeligheden tjener andre politiske dagsordener, der slet ikke handler om fravær eller økonomi. At tiltaget

kan bruges til at understøtte en diskurs, der er med til at udpege, mistænkeliggøre og problematisere bestemte sociale grupper af mennesker. Og at man med andre ord gennem denne økonomiske sanktioneringspolitik støtter en diskurs om socialt sårbare gruppers manglende forældreansvar.

Under alle omstændigheder er der ingen tvivl om, at en sanktion, der ensidigt rammer forældre økonomisk, er med til at simplificere vores forståelse af skolevægring. Forskningen peger derimod på, at vi må inddrage mange forhold – individ, skole, familie, venner mv. – i ligningen, hvis vi vil forstå og arbejde med skolevægring. Vi løser ikke komplekse skolevægringssager med simple og i værste fald problemforstærkende økonomiske sanktioner. Vi må se hele vejen rundt om fraværspøblemet. Og hele vejen rundt om det enkelte barn. ■

Læs mere:

D.J. De Wit, K. Karioja, & B.J. Rye: Student perceptions of diminished teacher and classmate support following the transition to high school: are they related to declining attendance? *School Effectiveness and School Improvement*, 21(4), 2010.

B. Ekstrand: What it takes to keep children in school: a research review. *Educational review*, 67(4), 2015.

K.J. Hancock, F. Mitrou, C.L. Taylor & S.R. Zubrick: The Diverse Risk Profiles of Persistently Absent Primary Students: Implications for Attendance Policies in Australia. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 23(1-2), 2018.

T. Havik, E. Bru, & S.K. Ertesvåg: School factors associated with school refusal- and truancy-related reasons for school non-attendance. *Social Psychology of Education: An International Journal*, 18(2), 2015.

D. Heyne, M. Gren-Landell, G. Melvin, & C. Gentile-Genitty: Differentiation Between School Attendance Problems: Why and How? *Cognitive and Behavioral Practice*, 26(1), 2019.

K.L. Hutzell & A.A. Payne: The Relationship Between Bullying Victimization and School Avoidance: An Examination of Direct Associations, Protective Influences, and Aggravating Factors. *Journal of School Violence*, 17(2), 2018.

J.M. Ingul, C.A. Klöckner, W.K. Silverman & H.M. Nordahl: Adolescent school absenteeism: modelling social and individual risk factors. *Child and Adolescent Mental Health* 17(2), 2012.

I. Leth & B.H. Esbjørn (red.): Angst hos børn: Kognitiv terapi i teori og praksis: en håndbog for professionelle. Dansk Psykologisk Forlag, 2012.

FREDERIKKE SKAANING KNAGE er ph.d.-studerende på DPU, Aarhus Universitet, hvor hun skriver sin ph.d.-afhandling om skolevægring. Hun er uddannet psykolog og har arbejdet i PPR. Hun underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk psykologi.

ASTERISK LIVE

DEN PÆDAGOGISKE OMSORG

Asterisk Live sætter fokus på omsorg – en af pædagogikkens kerneopgaver. Hvad kendetegner den omsorg, vi i dag drager for os selv og hinanden? Hvad består den professionelle pædagogiske omsorgsopgave egentlig i? Og hvordan udvikler den sig i disse år?

Oplægsholdere

- Claus Holm, institutleder på DPU, Aarhus Universitet
- Lars-Henrik Schmidt, professor på DPU, Aarhus Universitet
 - Elisa Rimpler, formand for BUPL

Paneldebat med spørgsmål fra salen.

Tid og sted

KØBENHAVN 21. OKTOBER 2019

kl. 15.30-17.30 i Festsalen (lokale A220)

DPU, Aarhus Universitet, Tuborgvej 164, 2400 København NV

AARHUS 6. NOVEMBER 2019

kl. 15.30-17.30 i Nobelauditoriet (lokale 1482-105)

Aarhus Universitet, Jens Chr. Skous Vej 4, 8000 Aarhus C

Pris

125 kr.

Studerende 50 kr.

Program og tilmelding

dpu.au.dk/asterisk/asterisk-live

DPU
AARHUS UNIVERSITET